

ביקורת שיפוטית על חוקתיות החוק

כתיבה: אהוד בקר, עדי כהן אהרונוב וישי לקס | אישור: ד"ר ליאור בן דוד

תאריך: כ"ו בשבט תשפ"ג, 17 בפברואר 2023

סקירה משפטית משווה

תוכן

3.....	מבוא	1.1
3.....	חלוקת הסמכות לביקורת שיפוטית בין ערכאות	1.1
4.....	עתירה קונקרטית מול אבסטרקטית	1.2
5.....	ביקורת שיפוטית טרם השלמת החקיקה	1.3
6.....	תוצרי הביקורת השיפוטית	1.4
8.....	דרישות פרוצדורליות: מותב ורוב מיוחס של שופטים	1.5
8.....	סקירת המדינות	2.1
8.....	אוסטריה	2.1
9.....	אוסטרליה	2.2
10.....	איטליה	2.3
11.....	אירלנד	2.4
12.....	אסטוניה	2.5
12.....	ארצות הברית	2.6
13.....	בלגיה	2.7
13.....	בריטניה	2.8
15.....	גרמניה	2.9
16.....	דנמרק	2.10
17.....	הולנד	2.11
18.....	הונגריה	2.12
19.....	יוון	2.13
19.....	לטביה	2.14
20.....	ליטא	2.15
20.....	נורווגיה	2.16
21.....	ניו-זילנד	2.17
22.....	סלובקיה	2.18
22.....	ספרד	2.19
23.....	פולין	2.20

24.....	פורטוגל.....	2.21	
25.....	פינלנד.....	2.22	
26.....	צ'כיה.....	2.23	
26.....	צרפת.....	2.24	
27.....	קנדה.....	2.25	
28.....	שוודיה.....	2.26	
29.....	שוויץ.....	2.27	
30.....	טבלה מסכמת.....		3

1. מבוא

מסמך זה, שנכתב לבקשת יושב ראש ועדת החוקה, חוק ומשפט, חבר הכנסת שמחה רוטמן, מציג סקירה משווה על הסדרים הנוגעים לביקורת שיפוטית על חוקים בשל אי-התאמתם לחוקה. המדינות הנסקרות במסמך הן: אוסטרליה, אוסטרליה, איטליה, אירלנד, אסטוניה, ארצות הברית, בלגיה, בריטניה, גרמניה, דנמרק, הולנד, הונגריה, יוון, לטביה, ליטא, נורווגיה, ניו זילנד, סלובקיה, ספרד, פולין, פורטוגל, פינלנד, צ'כיה, צרפת, קנדה, שוודיה ושווייץ.

כאמור, נושא מסמך זה הוא ביקורת שיפוטית (Judicial Review) על חוקתיות החוק, שלעתים גם מכונה בספרות המחקרית ביקורת חוקתית (Constitutional Review), זאת להבדיל מסוגים אחרים של ביקורת שיפוטית שאינם נדונים בסקירה זו (ביקורת שיפוטית על חוקיות המנהל, ביקורת שיפוטית על נורמות חוקתיות¹ או ביקורת שיפוטית על הליך החקיקה²).

כבר בראשית הדברים יודגש, כי בהתחשב במגבלות הזמן ונגישות המידע שעמד לרשותנו, מסמך זה אינו מתיימר להקיף את מכלול הסוגיות הכרוכות בהפעלת ביקורת שיפוטית, או לדון בכלן באותה רמת פירוט בכל אחת מהמדינות הנסקרות. הסקירה עוסקת בסוגים שונים של ביקורת שיפוטית, בין אם היא מובילה לסעד של פסילת חוק או סעיפים ממנו (ביקורת "חזקה") ובין אם מדובר באי-יישום של החוק במקרה הקונקרטי שלפני בית המשפט, או בהכרזה על אי-התאמה בין החוק לחוקה (ביקורת "רכה").³

כמו כן, המסמך עוסק בעיקר בביקורת שיפוטית על חוקתיותם של חוקים לאחר מעשה החקיקה (ex post judicial review – ראו על כך הרחבה בהמשך); ובהפעלתה של ביקורת זו בידי ערכאות שיפוטיות שונות, בדגש על ערכאה חוקתית-ייעודית (בית משפט לחוקה) או ערכאה עליונה אחרת (בית משפט עליון). סקירת המדינות השונות מתמקדת, בין היתר, בזהות הערכאה שמוסמכת להפעיל ביקורת שיפוטית, בסעדים שבית המשפט יכול לתת במסגרת אותה ביקורת, ובהסדרים שונים הנוגעים להליך הביקורת - ובפרט, כללים או דרישות בנוגע למותב הדן בסוגיה ולרוב הנדרש לשם הכרעה בה.

נתייחס תחילה בצורה כללית לכמה מן הסוגיות שעולות מן המסמך, לאחר מכן נסקור את עיקרי ההסדרים בכל אחת מהמדינות ובסיום המסמך תוצג טבלה המסכמת נקודות מרכזיות מהמדינות שנסקרו.

1.1 חלוקת הסמכות לביקורת שיפוטית בין ערכאות

בנוגע לבחינת הסמכות לביקורת שיפוטית והחלוקה שלה בין ערכאות, שני המודלים המרכזיים הם:⁴

¹ לעניין זה ראו, למשל, גלעד נוה, סמכויות בתי המשפט לערוך ביקורת שיפוטית על נורמות חוקתיות, הלשכה המשפטית של הכנסת, תחום חקיקה ומחקר משפטי, 19 בנובמבר 2020.

² לעניין זה ראו למשל, דפנה בן-פורת וליאור בן דוד, סקירה משווה בנושא: ביקורת שיפוטית על הליך החקיקה, מרכז המחקר והמידע של הכנסת, 12 בדצמבר 2005.

³ היועצת המשפטית לממשלה, התייחסות היועצת המשפטית לממשלה לטיטוט תזכיר חוק-יסוד: השפיטה, 2 בפברואר 2023, עמ' 31; OECD, Constitutions in OECD Countries: A Comparative Study: Background Report in the Context of Chile's Constitutional Process, February 2022, pp. 124-125.

⁴ Austrian Parliament, Parliaments and Constitutional Courts: A Comparative Report through the Lens of Parliamentary Practice, December 2022, pp. 43-52; OECD, Constitutions in OECD Countries: A Comparative Study: Background Report in the Context of Chile's Constitutional Process, February 2022, pp. 126-128.

- סמכות ריכוזית (Centralized system): במודל הריכוזי, רק למוסד ייעודי, בדרך כלל בית משפט לחוקה, מוקנית הסמכות לערוך ביקורת שיפוטית. בין המדינות בהן קיימת מערכת כזו ניתן למנות את ספרד, איטליה, אוסטריה, גרמניה, צרפת, בלגיה, צ'כיה, הונגריה, סלובקיה, ליטא, לטביה, פולין ועוד.
 - סמכות מבוזרת (Diffused system): במערכת כזו, למספר ערכאות, אם לא לכולן, ניתנת הסמכות לערוך ביקורת שיפוטית. עם זאת, אין בכל הכרעה כזו כדי לקבוע תקדים גורף. דוגמה לכך היא ארצות הברית, שבה כל בית משפט יכול להכריע האם במקרה המסוים שלפניו ישנה סתירה בין החוק לחוקה.
- יש לציין, כי במחקרים שונים נהוג לעתים לסווג מדינות מסוימות ככאלה שמתקיימת בהן מערכת היברידי (Hybrid system) של ביקורת שיפוטית, דהיינו כזו המשלבת מאפיינים של סמכות מבוזרת עם מאפיינים של סמכות ריכוזית. עם זאת יצוין, כי מדובר במנעד לא אחיד ואין הפרדה ברורה בין מערכות היברידיות למערכות עם סמכות ריכוזית או מבוזרת. כך למשל, מחקר של הפרלמנט האוסטרי (להלן: הדוח האוסטרי) מגדיר את אסטוניה ואירלנד כבעלות מערכת היברידי, בעוד מחקר של ה-OECD (להלן: מחקר ה-OECD) מגדיר אותן כבעלות מערכת מבוזרת.⁵
- אפשרות נוספת היא מערכת שבה הביקורת השיפוטית מוגבלת או שאינה קיימת כלל (ראו בהמשך). במצב דברים זה, המכונה לעתים גם ריבונות פרלמנטרית (parliamentary sovereignty), בית המשפט אמנם מפרש את החוקה לשם הגנה עליה או על זכויות הפרט, אך הסמכות הסופית לקבוע את מעמד החוק היא בידי הפרלמנט.⁶

1.2 עתירה קונקרטי מול אבסטרקטי

במדינות שבהן הסמכות מבוזרת לערכאות שונות, מקובל שהדיון בחוקתיות החוק יתבסס על **מקרה קונקרטי**, שבו פרט או קבוצה נפגעו מהחוק. במקרה כזה, הביקורת השיפוטית נעשית במסגרת הדיונים במקרה המסוים. עם זאת, גם במדינות שבהן קיימת סמכות ריכוזית, יכולה להיות אפשרות לקיים ביקורת שיפוטית קונקרטי. כך למשל בצרפת, צד להליך משפטי הטוען לפגיעה בזכויות ובחירויות המעוגנות בחוקה, יכול לפנות בבקשה לבחינה מקדמית של סוגיית החוקתיות בהתאם למנגנון המפורט בחוקה.⁷

אפשרות נוספת ליזום ביקורת שיפוטית היא בקיום **דיון מופשט (אבסטרקטי)**, שאינו קשור לפנייה מנפגע מסוים. ככלל, האפשרות לקיים דיון מופשט ניתנת רק לערכאות הרלוונטיות במדינות בעלות סמכות ריכוזית.⁸ יש להבהיר כי במדינות בהן הסמכות ריכוזית, החוקה או החוק שעוסק בבית המשפט החוקתי מגדירים מי הם הגורמים שרשאים לפנות לבית משפט זה בשאלה של ביקורת שיפוטית אבסטרקטי. למשל, באוסטריה, הזכות לפנות לבית המשפט

⁵ Austrian Parliament, [Parliaments and Constitutional Courts: A Comparative Report through the Lens of Parliamentary Practice](#), December 2022, p. 45; OECD, [Constitutions in OECD Countries: A Comparative Study: Background Report in the Context of Chile's Constitutional Process](#), February 2022, pp. 200-202.

⁶ יניב רוזנאי, [ביקורת חוקתית - התפתחות, דגמים והצעה לעיגון הביקורת השיפוטית בישראל](#), המכון הישראלי לדמוקרטיה, מחקר מדיניות Austrian Parliament, [Parliaments and Constitutional Courts: A Comparative Report through the Lens of Parliamentary Practice](#), December 2022, p. 52; OECD, [Constitutions in OECD Countries: A Comparative Study: Background Report in the Context of Chile's Constitutional Process](#), February 2022, pp. 125-126.

⁷ מידע נוסף בנוגע להליך זה ניתן למצוא בהמשך המסמך, בפרק 2.24.

⁸ Austrian Parliament, [Parliaments and Constitutional Courts: A Comparative Report through the Lens of Parliamentary Practice](#), December 2022, p. 46.

לחוקה בעתירה אבסטרקטית ניתנה, בין השאר, לממשלות של מדינות-המחוז ולשליש מהחברים בכל אחד משני בתי הפרלמנט.⁹ בגרמניה ניתנה הזכות האמורה לממשלה הפדרלית, לממשלות של מדינות המחוז (länder) ולרבע מחברי בית הנבחרים.¹⁰ בהונגריה, בית המשפט לחוקה עורך ביקורת שיפוטית אבסטרקטית רק לפי פנייה מהממשלה, רבע מחברי הפרלמנט, נשיא בית המשפט העליון, או הנציב לענייני זכויות יסוד (the Commissioner for Fundamental Rights).¹¹

1.3 ביקורת שיפוטית טרם השלמת החקיקה

ביקורת שיפוטית יכולה להתקיים לא רק בדיעבד, כלומר על חוק שכבר נחקק (ex post review), אלא גם עוד טרם השלמת הליך החקיקה (ex ante review). אמנם, ביקורת כזו עלולה לסרב ולהאריך את הליך החקיקה, אך היא גם יכולה למנוע מראש חקיקה שתימצא בהמשך כסותרת את החוקה ולהביא לזהירות מוגברת של השופטים בבואם לערוך ביקורת שיפוטית לאחר החקיקה.¹² ברוב המדינות האירופיות שנסקרו בדוח הפרלמנט האוסטרי, ביקורת כזו אינה אפשרית. במדינות שבהן האפשרות קיימת (אסטוניה, אירלנד, בלגיה, הונגריה, נורווגיה, פולין, פורטוגל, פינלנד, צרפת, רומניה, קפריסין, שוודיה), בדרך כלל מדובר באפשרות ולא בחובה; והפניה לביקורת כזו מוגבלת לגורמים מסוימים (לרוב הנשיא או ראש הממשלה, יו"ר הפרלמנט או מספר מינימלי מסוים של חברי פרלמנט). לעתים הביקורת היא בגדר המלצה ולעתים היא מחייבת. כך למשל:

- באירלנד, הנשיא יכול להפנות הצעות חוק לביקורת שיפוטית לפני חתימתו הסופית עליהן והפיכתן לחוק. אם בית המשפט העליון ימצא שההצעה אינה סותרת את החוקה, הנשיא יידרש לחתום עליה. מנגד, אם בית המשפט מוצא שההצעה סותרת את החוקה, לא ניתן לאשרה ולהופכה לחוק.¹³
- בבלגיה, מועצת המדינה (בית המשפט העליון לנושאים מינהליים) נותנת חוות דעת מייעצת על הצעות חוק ממשלתיות (או הצעות חוק פרטיות שהופנו אליה על ידי יושבי-ראש בתי הפרלמנט). הביקורת כוללת בחינת התאמה של הצעת החוק לחוקה, לאמנות בין לאומיות ולחוקי האיחוד האירופי, כמו גם להיבטים פרוצדוראליים. מדובר בהמלצה ללא תוקף מחייב.¹⁴

⁹ למידע נוסף על מספר חברי הפרלמנט הנדרש במדינות שונות, ראו: Austrian Parliament, [Parliaments and Constitutional Courts: A Comparative Report through the Lens of Parliamentary Practice](#), December 2022, pp. 134-137.

¹⁰ OECD, [Constitutions in OECD Countries: A Comparative Study: Background Report in the Context of Chile's Constitutional Process](#), February 2022, pp. 127, 201.

¹¹ שם, עמ' 127, 201; יניב רוזנאי, [ביקורת חוקתית – התפתחות, דגמים והצעה לעיגון הביקורת השיפוטית בישראל](#), המכון הישראלי לדמוקרטיה, מחקר מדיניות 154, 2021, עמ' 201.

¹² Hans-Heinrich Vogel, [Constitutional Review and Democracy – Constitutional Courts and the Legislative Process](#), European Commission for Democracy Through Law, 2003, p.5.

¹³ Ireland reply to ECPRD Request no. 4503, 3 September 2020.

¹⁴ Belgium reply to ECPRD request no. 4503, 8 October 2020, pp. 4-54-54-54-5; Austrian Parliament, [Parliaments and Constitutional Courts: A Comparative Report through the Lens of Parliamentary Practice](#), December 2022, pp. 89-91.

- בשוודיה פועלת "מועצת החקיקה" (Council on Legislation), גוף המורכב משופטים מכהנים מבית המשפט העליון או שופטים בדימוס, ומטרתה לייעץ לממשלה ולפרלמנט בנוגע לשאלה האם הצעת חוק סותרת את החוקה או עקרונות משפטיים.¹⁵ עצתה של המועצה אינה מחייבת.¹⁶
 - בצרפת, מועצת החוקה רשאית לבקר כל דבר חקיקה, אם היא מתבקשת לעשות כן על ידי בעלי תפקידים מסוימים. עם זאת, בחלק מהמקרים יש חובת בקרה, כמו בחקיקת יסוד (organic laws) ובהצעות חוק פרטיות בנושאים מסוימים לפני שהן מועלות למשאל עם.¹⁷
- כאמור, סקירה זו מתמקדת בביקורת שיפוטית על חוקים לאחר חקיקתם ולפיכך, האפשרות של ביקורת שיפוטית טרם השלמת החקיקה (ex-ante) לא תוצג בהרחבה ובאופן ממצה בסקירה. יודגש, כי אי-התייחסות לביקורת מסוג זה בחלק מהמדינות הנסקרות אינה מעידה בהכרח על אי-קיומו של מנגנון דומה באותן מדינות.

1.4 תוצרי הביקורת השיפוטית

אם בית משפט שמוסמך לערוך ביקורת שיפוטית מוצא חוק כסותר את החוקה, הוא יכול לנקוט במספר צעדים, בדרגות שונות של חומרה.¹⁸ הצעדים העיקריים שנמצאו במדינות שנבחנו בסקירה זו הם:

- **פסילה של החוק (או סעיפים ממנו) או החלטה על אי-יישום שלו שאינה מוגבלת למקרה קונקרטי.** אפשרות זו קיימת למשל, באוסטרליה, ארצות הברית, צרפת, פורטוגל, יוון, קנדה, ספרד, איטליה, גרמניה, אוסטריה, אירלנד, אסטוניה, בלגיה, הונגריה, לטביה, ליטא, נורבגיה, סלובקיה, צ'כיה ופולין. בארצות הברית, למשל, שבה הסמכות מבוזרת ומערכת המשפט שמה דגש על תקדימים מחייבים, בית המשפט לא קיבל במפורש בחוקה את הזכות לפסול חוק (אלא רק בפסיקה)¹⁹ והוא מכריע בכל פעם בנוגע להתאמת חוק לחוקה במקרה מסוים. הכרעת הערכאה העליונה במקרה המסוים יוצרת תקדים המוביל לתוצאה מעשית דומה לפסילה.²⁰
- **אי-יישום החוק במקרה קונקרטי.** אפשרות זו קיימת למשל בפינלנד ושוודיה, שבהן אי-יישום החוק במקרה קונקרטי הוא התוצר החזק ביותר של ביקורת שיפוטית.

¹⁵ ראו באתר הרשמי של מועצת החקיקה: [Council on Legislation \(Lagrådet\)](https://www.lagrardet.se/), תאריך כניסה 1 בפברואר 2023.

¹⁶ מתוך תשובת הפרלמנט השוודי לפנייתנו באמצעות מערכת ה-ECPRD, פנייה מספר 5319, מיום 30 בינואר 2023.

¹⁷ Austrian Parliament, [Parliaments and Constitutional Courts: A Comparative Report through the Lens of Parliamentary Practice](#), December 2022, pp. 89-94.

¹⁸ היועצת המשפטית לממשלה, [התייחסות היועצת המשפטית לממשלה לטיעות תזכיר חוק-יסוד: השפיטה](#), 2 בפברואר 2023, עמ' 31;

OECD, [Constitutions in OECD Countries: A Comparative Study: Background Report in the Context of Chile's Constitutional Process](#), February 2022, pp. 124-125.

¹⁹ [Marbury v. Madison, 5 U.S. \(1 Cranch\) 137 \(1803\)](#).

²⁰ OECD, [Constitutions in OECD Countries: A Comparative Study: Background Report in the Context of Chile's Constitutional Process](#), February 2022, pp. 131, 202.

• **הכרזה על אי-התאמה של החוק לחוקה.** אפשרות זו קיימת בבריטניה וניו-זילנד, בהן בית המשפט יכול לפרסם הצהרה על "אי התאמה", אך היא אינה מבטלת את תוקף החוק. באמצעות הכרזה כאמור, בית המשפט יכול רק להפנות את הנושא לפרלמנט, שהוא הגוף היחיד שיכול לבטל חקיקה או לתקנה.²¹ יודגש, כי יש לראות את ההסדר של הצהרת "אי-התאמה" בהקשר המתאים של התרבות הפוליטית-משפטית שבה הוא פועל, קרי, במדינות בהן המסורת הפוליטית והמשפטית מושתתת באופן מובהק על עיקרון ריבונות הפרלמנט. גישה זו מקנה אמון רב לפרלמנט ולהליך החקיקה, ונגזרת ממנה שיטה של ביקורת שיפוטית מאופקת יותר.²² בד בבד יש לציין, כפי שעולה מסקירה זו, כי הממשלה והפרלמנט בבריטניה מתקנים את החקיקה שבית המשפט הכריז על אי-התאמתה.

יש להדגיש, כי במדינות רבות עומדים לרשות בית המשפט סעדים שונים שבהם הוא יכול לנקוט במסגרת ביקורת שיפוטית. כך למשל באיטליה, בית המשפט לחוקה יכול להצביע על פגם חוקתי שקיים בחוק גם מבלי לבטלו, במסגרת "הכרזת אי התאמה" (dichiarazione di incompatibilità). הכרזה זו מלווה באזהרה כי אם לא יתקן המחוקק את החוק בתוך זמן סביר, יידרש בית המשפט להכריע בדבר ביטולו. בנורווגיה, הגם שלבית המשפט נתונה הסמכות לפסול חוק, הוא יכול לנקוט בפרשנות מצמצמת של הוראותיו, כך שלא יעמוד בסתירה לחוקה.²³ בקנדה, אם בית המשפט נדרש לפסילת חוק בשל אי-התאמתו לחוקה, עליו לפסול מהחוק באופן ממוקד רק את החלקים הנקודתיים הסותרים את החוקה, אם הדבר אפשרי.²⁴

יצוין, כי יש מדינות שאינן קובעות סמכות לביקורת שיפוטית כאמור, אך מקנות מקום מרכזי למשפט הבינלאומי ולהלימה בין החקיקה הלאומית לבין הזכויות המוכרות במסגרת אמנות בינלאומיות, באופן שיכול להשפיע על החקיקה הפנימית. לפיכך, העובדה שאין במדינות אלה סמכות לערוך ביקורת שיפוטית על חוקתיות החוק אינה מלמדת על היעדרה של כל ביקורת על חקיקת הפרלמנט. כך, בהולנד, החוקה קובעת כי לבית המשפט אין סמכות לערוך ביקורת שיפוטית על חקיקה, אך קובעת כי אין להחיל חקיקה לאומית שסותרת אמנות בין לאומיות או החלטות

²¹ נתי פרלמן, סעיף ההתגברות בחוקה הקנדית והכרזה על "אי-התאמה" של חוקים בבריטניה, הלשכה המשפטית של הכנסת, תחום חקיקה ומחקר משפטי, 2019. בניו-זילנד נכנס מנגנון ההצהרה על "אי התאמה" לשיטת המשפט רק בשנת 2018, בעקבות פסיקת בית המשפט העליון במדינה, והחל מחודש אוגוסט 2022 המנגנון הוכר גם בחקיקה. ראו סקירה של ניו-זילנד בעמוד 23.

²² Ariel L. Bendor and Zeev Segal, Constitutionalism and Trust in Britain: An Ancient Constitutional Culture, a New Judicial Review Model, *American University International Law Review*, Vol. 17 issue 4, 2002, pp. 684-690;

זאב סגל, הפעלת נשק יום הדין בביקורת חוקתית – ההורים בעקבות המודל הבריטי, משפט וממשל ו'תשס"ג, 2003, עמ' 340-341.

²³ להרחבה על הנעשה בנורווגיה ראו פרק 2.16.

²⁴ להרחבה על הליך הביקורת החוקתית ראו: Section 52(1) of the Constitution Act, 1982 – The supremacy clause, תאריך כניסה 6 בפברואר 2023.

מחייבות של מוסדות בין לאומיים.²⁵ בשווייץ²⁶, בית המשפט העליון הפדרלי ויתר הערכאות השיפוטיות מחויבים ליישם חוקים פדרליים, גם אם אינם חוקתיים, אלא אם כן קיימת התנגשות בין החוק הפדרלי לבין המשפט הבין לאומי.

1.5 דרישות פרוצדורליות: מותב רוב מיוחס של שופטים

כאמור, מסמך זה סקר גם את שאלת קיומם או אי-קיומם של כללים ודרישות בנוגע למותב שדן בסוגיה של ביקורת שיפוטית ובנוגע לרוב מיוחד של שופטים הנדרש, אם בכלל, לצורך הכרעה בנושא. נמצא כי למעט צ'כיה, באף אחת מן המדינות שנסקרו במסמך זה לא קיימת דרישה לרוב מיוחס של שופטים בכדי לפסול חוקים או לקיים סוג אחר של ביקורת שיפוטית.²⁷ בשבע מהמדינות שנסקרו קיימת דרישה למספר מסוים או מינמלי של שופטים בהרכב שדן בעניין הנוגע לביקורת שיפוטית על חוקים.²⁸ בנוסף, ביוון יש דרישה לצרף להרכב שני פרופסורים מהאקדמיה בדיונים בנושאים חוקתיים.

המדינות הנסקרות במסמך זה מציגות מגוון של שיטות ומנגנונים לביקורת שיפוטית. להלן ייסקרו ביתר פירוט מנגנוני הביקורת שהוסדרו או הונהגו במדינות השונות.

2. סקירת המדינות

2.1 אוסטריה

בית המשפט לחוקה של אוסטריה הוא הערכאה השיפוטית המוסמכת לדון בחוקתיותם של חוקים.²⁹ בבית המשפט לחוקה של אוסטריה מכהנים 20 שופטים בסך הכל - נשיא, סגן הנשיא, שנים-עשר שופטים קבועים ועוד שישה שופטים מחליפים (אשר נקראים לכס השיפוט כאשר אחד השופטים הקבועים נעדר בשל מחלה או משוא-פנים).³⁰ תפקידו של בית המשפט לחוקה הוא לוודא שחוקי המדינה ותקנות הממשלה עולים בקנה אחד עם החוקה במסגרת תפקידו כ-"בית משפט לזכויות יסוד" (Court of Fundamental Rights), וכן לאכוף ולהבטיח את הסדר הדמוקרטי של המדינה בהתאם לשלטון החוק.³¹

²⁵ [The Constitution of the Kingdom of the Netherlands](#), §94.

²⁶ קיימת בשווייץ ביקורת שיפוטית על חקיקה של הקנטונים, אך לא על חקיקה פדרלית.

²⁷ קיימות מדינות נוספות שאינן מופיעות בסקירה זו, אשר יש בהן דרישה לרוב מיוחד. כך למשל, בדרום קוריאה קיימת דרישה לרוב של שישה שופטים (מתוך שבעה עד תשעה שופטים בהרכב), ראו סעיף 223(2) לחוקה של דרום קוריאה. בטיוואן, עד לחודש ינואר 2022 היה צורך ברוב של שני שלישים משופטי ההרכב בשביל לקבל החלטה בדבר פסילת חוק, אך דרישה זו בוטלה וכיום נדרש לשם כך רוב רגיל. ראו באתר בית המשפט לחוקה של טיוואן: [The Taiwan Constitutional Court in a New Era](#), תאריך כניסה 13 בפברואר 2023. לאזכור עוד מדינות עם דרישה לרוב מיוחד ראו: היועצת המשפטית לממשלה, [התייחסות היועצת המשפטית לממשלה לטיטוט תזכיר חוק-יסוד: השפיטה](#), 2 בפברואר 2023, נספח ג'.

²⁸ אוסטרליה, אירלנד, אסטוניה, הונגריה, לטביה, סלובקיה ופולין. ראו בהמשך סקירה של כל מדינה וכן טבלה מסכמת בעמוד 33.

²⁹ Federal Constitution Law, §140.

³⁰ נשיא בית המשפט, סגנו, ששה שופטים מכהנים ושלושה מחליפים ממונים על-ידי הממשלה. ששת השופטים המכהנים האחרים ושלושת המחליפים האחרים ממונים על-ידי שני בתי המחוקקים (כל אחד מהבתים ממנה 3 שופטים קבועים, האסיפה הלאומית ממנה שני מחליפים, והאסיפה הפדרלית ממנה מחליף אחד). ראו אתר בית המשפט החוקתי של אוסטריה: [Members of the Constitutional Court: Overview](#), תאריך כניסה: 5 בפברואר 2023. וכן: אביטל מגן, עדי כהן אהרונוב וישי לקס, [בחירת שופטים לבית משפט חוקתי או לבית משפט עליון](#), מרכז המחקר והמידע של הכנסת, 2023, עמ' 2, ה"ש 10.

³¹ ראו באתר בית המשפט החוקתי של אוסטריה: [The Constitutional Court: Overview](#), תאריך כניסה: 5 בפברואר 2023.

כאמור, אחד מתפקידי המרכזיים של בית המשפט לחוקה הוא ביקורת שיפוטית על חוקים של הפרלמנט.³² במקרה בו הגיעה לפתחו של בית המשפט עתירה כנגד חוקתיותו של חוק והוא מצא שהחוק אכן עומד בסתירה לחוקה, בסמכותו של בית המשפט לבטל את החוק.³³ בית המשפט יכול לבטל את החוק רק אם מדובר בסעד שהתבקש על ידי העותר, עלה כצורך מבירור תביעה שבפניו, או אם נמצא שהחוק נחקק על-ידי מי שאינו מוסמך לכך.³⁴ אם קבע בית המשפט שדינו של חוק בטלות, חובה לפרסם את ביטולו ללא דיחוי. ביטולו של החוק ייכנס לתוקף במועד הפרסום, אלא אם כן קבע בית המשפט מועד מאוחר יותר, שלא יעלה על 18 חודשים ממתן פסק הדין.³⁵

החוקה האוסטרית קובעת מי רשאים להגיש לבית המשפט לחוקה עתירה לביקורת שיפוטית בשל אי-התאמת חוק לחוקה: כל בית משפט במדינה שהתעורר אצלו ספק בנוגע לחוקתיות חוק שהוא נדרש ליישמו בפסיקה ("Court-filed application"); בית המשפט לחוקה בעצמו במקרה דומה (כאשר הוא נדרש אגב דיון בעתירה ליישם הוראת חוק); אדם שסבור שזכויותיו נפגעו באופן ישיר בעקבות הוראת חוק ("Individual application"); ובעל דין בהליך משפטי בערכאה נמוכה, שטוען שזכויותיו החוקתיות נפגעו בעקבות יישום של הוראת חוק לא-חוקתית על-ידי בית המשפט ("Party-filed application"). כמו כן, עתירה לביקורת שיפוטית בנוגע לחוק פדרלי רשאיות להגיש ממשלה של מדינת-מחוז או קבוצה של חברי פרלמנט (לפחות שליש מחברי הבית), וכנגד חוקים של מדינות-המחוז יכולה לעתור, בין השאר, גם הממשלה הפדרלית.³⁶

ככלל, בית המשפט לחוקה יושב במושב של תשעה שופטים.³⁷ לעניין דרישת קוורום ודרישת רוב בהצבעה, החוק אינו מבחין בין הליך של ביקורת על חקיקה ופסילת חוקים לבין הליכים אחרים הנידונים בפני בית המשפט לחוקה.³⁸ אולם בפרקטיקה, בדרך כלל כל שופטי בית המשפט לחוקה ישבו בהרכב בתיק שעניינו ביקורת שיפוטית על חוק.³⁹

2.2 אוסטרליה

בית המשפט העליון של אוסטרליה (High Court of Australia) הוא הערכאה השיפוטית הפדרלית הגבוהה ביותר במערכת המשפט האוסטרלית.⁴⁰ תפקידו לפרש ולהחיל את חוקי המדינה ולהכריע במקרים בעלי משמעות פדרלית

³² לבית המשפט החוקתי תפקידים רבים נוספים הקבועים בסעיפים 137-148 לחוקה. להרחבה ראו מסמך מידע של בית המשפט החוקתי: [The Austrian Constitutional Court](#) (English), pp. 7-11.

³³ Federal Constitution Law, [§139-140](#).

³⁴ Ibid, [§140\(3\)](#).

³⁵ Ibid, [§140\(5\)](#).

³⁶ Ibid, [§140\(1\)](#).

ראו גם: [The Austrian Constitutional Court](#) (English), p. 7.

³⁷ Constitutional Court Act, [§7\(1\)](#).

³⁸ יש לציין שבית המשפט יכול להחליט שעתירה מסוימת עוסקת בנושא שכבר התברר באופן מספק בבית המשפט החוקתי, ואז מספיק קוורום של חמישה שופטים (Small Bench): Ibid, [§7\(2\)](#).

³⁹ תשובת הפרלמנט האוסטרי לפנייתנו באמצעות מערכת ה-ECPRD, פנייה מספר 5319, מיום 30 בינואר 2023.

⁴⁰ יש לציין שאוסטרליה הינה מדינה פדרלית, ולכל אחת מן המדינות המרכיבות את הפדרציה יש בית משפט עליון משל עצמה. סקירה זו תעסוק ברמה הפדרלית של אוסטרליה בלבד.

מיוחדת, לרבות בעתירות בעניין תקפותם החוקתית של חוקים וביטולם במקרה של סתירה בינם לבין החוקה.⁴¹ בבית המשפט העליון מכהנים שבעה שופטים (נשיא ועוד שישה שופטים).⁴² סמכות לערוך ביקורת שיפוטית על חקיקה נתונה לכל בתי המשפט באוסטרליה.⁴³

ככלל, בדיון ופסיקה בתיקים בעניינים חוקתיים ובכאלה בעלי חשיבות ציבורית רבה, יישב בית המשפט העליון של אוסטרליה במושב של כל שבעת שופטי בית המשפט, ככל שהדבר אפשרי מבחינת זמינות השופטים. החלטות בתיקים בבית המשפט העליון יתקבלו ברוב רגיל מבין היושבים במושב.⁴⁴

2.3 איטליה

באיטליה, ביקורת שיפוטית על חוקים היא בסמכות בית המשפט לחוקה בלבד, שמוסמך לבטל חוקים וכן הוראות וצווים בעלי תוקף של חוק (בין אם של המדינה ובין אם של המחוזות השונים), העומדים בסתירה לחוקה.⁴⁵ הגורמים הרשאים לפנות אל בית המשפט לחוקה בבקשה לביקורת שיפוטית אבסטרקטית הם המחוזות והממשלה.⁴⁶ כמו כן, הערכאות השיפוטיות השונות רשאיות לפנות לבית המשפט לחוקה, בבואן להכריע בסכסוכים המחייבים יישום הוראות חוק שיש ספק בדבר חוקתיותן (ביקורת שיפוטית אינצידינטלית - "incidental").⁴⁷ בחינת חוקתיות החוק תיעשה על ידי בית המשפט לחוקה תוך איזון עדין בין חובתו לעסוק בביקורת שיפוטית (להבטיח ציות לעקרונות חוקתיים, אפילו בניגוד לרצון הרוב הפרלמנטרי) לבין כיבוד הרשות המחוקקת. תפקידו של בית המשפט לחוקה במובן זה הוא לשמור על כך שהרשות המחוקקת תפעל בגדרי החוקה.⁴⁸

⁴¹ The Australian Constitution, [§73-76](#); High Court of Australia, [Role of the High Court](#), no date, accessed: February 14th 2023; Tony Blackshield, "[The Constitution and judicial review](#)" 1999, 74 Australian Law Reform Commission Reform Journal 40, pp. 40-44.

⁴² The Australian Constitution, [§72](#).

⁴³ יואב דותן, [האם ישראל צריכה בית משפט לחוקה?](#), **משפט וממשל** ה'תש"ס, 2000, עמ' 124. וכן:

Kathleen E. Foley, [Australian Judicial Review](#), Washington University Global Studies Law Review VOL. 6 issue 2, 2007, p. 290; Susan Kiefel, [Standards of Review in Constitutional Review of Legislation](#), in Cheryl Saunders, and Adrienne Stone (eds), The Oxford Handbook of the Australian Constitution, 2018 (online edn, Oxford Academic, 7 Nov. 2018), pp.488-509. And Matthew Stubbs, [A Brief History of the Judicial Review of Legislation under the Australian Constitution](#), Federal Law Review, 40(2), 2012, pp. 227-252.

⁴⁴ ראו באתר בית המשפט העליון של אוסטרליה: [Operation of the High Court](#), תאריך כניסה 8 בינואר 2023.

⁴⁵ Constitution of the Italian Republic (1947) [§ 134](#).

⁴⁶ Constitution of the Italian Republic (1947) [§ 123](#), [§ 127](#).

⁴⁷ [Corte Costituzionale, The Italian Constitutional Court 9th edition](#) (hereinafter: The Italian Constitutional Court), 2020, p.27.

⁴⁸ Ibid, pp.29-30.

בבית המשפט לחוקה מכהנים 15 שופטים. דיוניו יתקיימו בנוכחות כל שופטיו, בקוורום מינימלי של 11 שופטים.⁴⁹ ביטול חקיקה דורש רוב רגיל בלבד.⁵⁰ על הדיונים להיות חשאיים, וההחלטות השיפוטיות מתפרסמות ללא דעת מיעוט או דעת יחיד (ההכרעה ניתנת בשם בית המשפט - "per curiam").⁵¹

במקרים בהם בית המשפט פוסק כי חוק (או חלקו) אינו חוקתי, תוקפו יפוג ביום שלאחר פרסום ההחלטה. ההחלטה מועברת לפרלמנט ולמועצות האזוריות הנוגעות בדבר על מנת שינקטו בצעדים הנדרשים.⁵² לא ניתן לערער על החלטות בית המשפט לחוקה.⁵³

יצוין, כי בית המשפט לחוקה באיטליה יכול להצביע על פגם חוקתי שקיים בחוק, ללא בטלות. שיטה זו מכונה "הכרזה לא רשמית בדבר אי חוקתיות" או "הכרזת אי התאמה" (dichiarazione di incompatibilità). הכרזה זו מלווה באזהרה כי אם לא יתקן המחוקק את החוק בתוך זמן סביר, יידרש בית המשפט להכריע בסוגיה באמצעות בטלות.⁵⁴

2.4 אירלנד

באירלנד ישנם שלושה בתי משפט שמוסמכים לערוך ביקורת שיפוטית ולפסול חוקים בשל אי-התאמתם לחוקה: בית המשפט הגבוה (High Court), בית המשפט לערעורים (Court of Appeal) ובית המשפט העליון (Supreme Court), שהוא הערכאה הבכירה במדינה והפוסק האחרון בנוגע לפסילת חוקים בשל אי-חוקתיות.⁵⁵ בבית המשפט העליון מכהנים נשיא בית המשפט ולצידו תשעה שופטים נוספים וכן נשיא בית המשפט לערעורים ונשיא בית המשפט הגבוה, החברים אף הם בבית המשפט העליון מתוקף תפקידם.⁵⁶

בית המשפט העליון יושב במושב של שלושה, חמישה או שבעה שופטים. בהליך שעניינו ביקורת שיפוטית על חקיקה נדרש מותב של חמישה שופטים לפחות, ואין דרישה לרוב מיוחד לשם הכרעה.⁵⁷

⁴⁹ תשובת הפרלמנט האיטלקי לפנייתנו באמצעות מערכת ה-ECPRD, פנייה מספר 5319, מיום 8 בפברואר 2023. ראו גם: [Ibid § 135; The Italian Constitutional Court](#), pp.20-21;

⁵⁰ תשובת הפרלמנט האיטלקי לפנייתנו באמצעות מערכת ה-ECPRD, פנייה מספר 5319, מיום 8 בפברואר 2023.
⁵¹ יניב רוזנאי, [ביקורת חוקתית – התפתחות, דגמים והצעה לעיגון הביקורת השיפוטית בישראל](#), המכון הישראלי לדמוקרטיה, מחקר מדיניות 154, 2021, עמ' 131.

⁵² Constitution of the Italian Republic (1947) [§ 136](#).

⁵³ [Ibid § 137](#).

⁵⁴ יניב רוזנאי, [ביקורת חוקתית – התפתחות, דגמים והצעה לעיגון הביקורת השיפוטית בישראל](#), המכון הישראלי לדמוקרטיה, מחקר מדיניות 154, 2021, עמ' 149.

⁵⁵ Constitution of Ireland, [§34.3.2°](#); Austrian Parliament, [Parliaments and Constitutional Courts: A Comparative Report through the Lens of Parliamentary Practice](#), December 2022, pp. 51, 59, 91, 93, 95, 228.

עוד בנוגע למבנה מערכת המשפט באירלנד ראו:

Courts Service of Ireland, [What the Courts Do](#), no date, accessed: January 26th 2023.

⁵⁶ The Supreme Court of Ireland, [Composition of the Court](#), no date, accessed: January 24th 2023. And: Courts and Court Officers Act, 1995, [§ 6](#).

⁵⁷ תשובת הפרלמנט האירי לפנייתנו באמצעות מערכת ה-ECPRD, פנייה מספר 5319, מיום 30 בינואר 2023; The Supreme Court of Ireland, [Composition of the Court](#), no date, accessed: January 24th 2023.

במקרה של פסילה, פסק הדין מסביר את השיקולים העומדים מאחורי הפסיקה, אך אינו כולל המלצות בנושא הפרלמנט. לשלוש הערכאות שצוינו לעיל הסמכות לבטל חוק מראשיתו (ab initio), כאילו לא נחקק מעולם. עם זאת, הובהר בפסיקה שלא ניתן לתבוע פיצויים או לערער על פסקי דין קודמים בהתבסס על פסילה כזו.⁵⁸

בנוסף, לבית המשפט העליון נתונה גם סמכות לערוך ביקורת שיפוטית על הצעת חוק שאושרה על ידי הפרלמנט וטרם נחתמה על ידי נשיא המדינה, בהליך מיוחד לאחר פנייה של הנשיא לפי סעיף 26 לחוקה. אם בית המשפט העליון, במהלך דיון על חוקתיותה של הצעת חוק, מוצא שההצעה אינה סותרת את החוקה, נשיא המדינה נדרש לחתום על ההצעה. מנגד, אם בית המשפט מוצא שההצעה סותרת את החוקה, לא ניתן לחתום על ההצעה ולהופכה בכך לחוק. סמכות זו הופעלה 15 פעמים מכינון החוקה (1937) ועד 2020.⁵⁹

2.5 אסטוניה

באסטוניה, בבית המשפט העליון יש לשכה (chamber) שעוסקת בביקורת שיפוטית. מבין 19 שופטי בית המשפט, תשעה חברים בלשכה האמורה, כולל נשיא בית המשפט העליון העומד בראשה. המותב הנדרש לדיון בביקורת שיפוטית הוא של חמישה שופטים. הלשכה יכולה להפנות עתירות העומדות בפניה לדיון בפני מליאת בית המשפט העליון, במותב של 11 שופטים לפחות.⁶⁰ לבית המשפט סמכות להצהיר על אי-חוקתיות או לפסול חוקים או סעיפים מהם, בדומה לבית משפט לחוקה, והכרעותיו מתקבלות ברוב רגיל.⁶¹

2.6 ארצות הברית

בית המשפט העליון הפדרלי מונה תשעה שופטים לרבות נשיא בית המשפט,⁶² בהתאם לסעיף וו של חוקת ארצות הברית.⁶³ כל תשעת השופטים יושבים יחד בהרכב בשעה שהם דנים בתיקים שמובאים לפניהם.⁶⁴ סמכויותיו של בית- המשפט העליון הפדרלי מעוגנות בחוקה.⁶⁵ בית המשפט העליון יושב כערכאת ערעור וכן כערכאת סמכות מקורית (original jurisdiction).⁶⁶

על אף שהחוקה שותקת לגבי סמכותו של בית המשפט העליון לערוך ביקורת שיפוטית על חקיקה ראשית, בפסק הדין המפורסם בעניין מרבורי נגד מדיסון משנת 1803 נקבע כי כל מעשה חקיקה של הקונגרס הסותר את החוקה דינו

⁵⁸ Ireland replay to ECPRD Request no. 4503, 3 September 2020, pp. 17-18.

⁵⁹ Constitution of Ireland, §26.1.1°, §26.3; Ireland replay to ECPRD Request no. 4503, 3 September 2020.

⁶⁰ תשובת הפרלמנט האסטוני לפנייתנו באמצעות מערכת ה-ECPRD, פנייה מספר 5319, מיום 26 בינואר 2023; [Constitutional Review Court Procedure Act](#), §3; Estonia Reply to ECPRD Request no. 5319, January 26th 2023.

⁶¹ Austrian Parliament, [Parliaments and Constitutional Courts: A Comparative Report through the Lens of Parliamentary Practice](#), December 2022, p. 50; [Constitutional Review Court Procedure Act](#), §57(2).

⁶² לכל מדינה בארצות הברית יש בית משפט עליון, שלו הסמכות לפסול חוקים ברמת המדינה. סקירה זו עוסקת ברמה הפדרלית בלבד.

⁶³ U.S. Constitution, [article III, section 1](#).

⁶⁴ Supreme Court of the United States, [Visitor's guide to oral argument](#), no date, accessed: December 18th 2022.

⁶⁵ [U.S. CONST. art. III, § 2, cl. 2](#).

⁶⁶ היינו, סמכות לדון כערכאה ראשונה בנושאים מסוימים כגון תביעות בין מדינות, ותביעות הנוגעות לשגרירים ושרים אחרים.

בטלות.⁶⁷ הסמכות של בית המשפט העליון ושל שאר הערכאות השיפוטיות⁶⁸ בארצות הברית לפסול חוקים הנוגדים את החוקה נתפסת כחלק בלתי נפרד משיטת האיזונים והבלמים ומהפרדת הרשויות.⁶⁹ החלטות בית המשפט העליון מתקבלות ברוב רגיל (5 שופטים).⁷⁰

2.7 בלגיה

בית המשפט לחוקה של בלגיה הוא הערכאה היחידה במדינה האמונה על עריכת ביקורת שיפוטית. לבית המשפט סמכות לפסול חוק (או חלק ממנו) לאחר שנחקק (מראשיתו או מנקודת זמן עתידית), להשעות אותו, או להצהיר על אי-חוקתיות, וכל זאת במידה שהחוק מפר זכויות המוגדרות בחוקה.⁷¹ כל שופט נדרש לניסיון של חמש שנים כחבר פרלמנט, או 5 שנים כבעל תפקיד משפטי בכיר (במערכת המשפט, במסגרות ממשלתיות אחרות או כפרופסור באוניברסיטה). בבית המשפט מכהנים 12 שופטים, הנחלקים לשתי קבוצות על בסיס שפה - שישה דוברי הולנדית ושישה דוברי צרפתית. בכל אחת מקבוצות אלה, שלושה הם עם רקע פרלמנטרי ושלושה עם רקע מקצועי. כל קבוצה בוחרת אחד מחבריה לנשיא, כאשר תפקיד נשיא בית המשפט מתחלף מידי שנה בין נשיא מהקבוצה דוברת ההולנדית לבין נשיא מהקבוצה דוברת הצרפתית.⁷²

ככלל, המותב המקובל בבית המשפט לחוקה הוא של שבעה שופטים: נשיא בית המשפט, שלושה חברים מהקבוצה דוברת ההולנדית ושלושה מהקבוצה דוברת הצרפתית. מתוך שופטים אלה, נדרשים להיות לפחות שניים עם רקע פרלמנטרי ושניים עם רקע מקצועי. ככלל, נדרש רוב פשוט להכרעה. עם זאת, ניתן לכנס מותב מורחב לדיון, לבקשתו של אחד מהנשיאים או לבקשתם של שני שופטים מתוך השבעה היושבים בהרכב רגיל. במותב מורחב נדרשים להשתתף לפחות עשרה מהשופטים, במספר זהה בין הקבוצות לפי חלוקה לשונית. הרוב הנדרש להכרעה הוא עדיין רוב פשוט, כאשר במקרה של שיוויון קולות, קולו של נשיא בית המשפט מכריע.⁷³

2.8 בריטניה

לבריטניה אין חוקה כתובה מסוג של Codified Constitution⁷⁴ או בית משפט לחוקה. צורת החוק הגבוהה ביותר בבריטניה היא חוק הפרלמנט; בעוד שחוקים רבים של הפרלמנט מגלמים כללים או עקרונות חוקתיים, הם אינם

⁶⁷ [Marbury v. Madison, 5 U.S. \(1 Cranch\) 137 \(1803\)](#).

להרחבה אודות פסק-הדין ומשמעותו ראו, בין השאר: ארנון גוטפלד ויורם רבין, [גבולות כוחו של בית המשפט: פרשת Marbury v. Madison והשתקפותה במשפט החוקתי הישראלי](#), בתוך אוהד גורדון (עורך), **ספר אדמונד לוי**, הוצאת נבו, 2017, עמ' 75-94.

⁶⁸ זאב סגל, [הדרך לביקורת שיפוטית על חוקיות של חוקים](#), משפטים כ"ח, 1997, עמ' 247-248.

⁶⁹ יואב דותן, [הביקורת השיפוטית במסגרת חוקה](#), משפט וממשל י', 2007, עמ' 503-500.

⁷⁰ United States Courts, [Supreme Court Procedures](#), no date, accessed: February 12th 2023.

⁷¹ Belgium reply to ECPRD request no. 4503, 12 October 2020, p. 33333; Austrian Parliament, [Parliaments and Constitutional Courts: A Comparative Report through the Lens of Parliamentary Practice](#), December 2022, p. 59.

⁷² תשובת הפרלמנט הבלגי לפנייתנו באמצעות מערכת ה-ECPRD, פנייה מספר 5319, מיום 31 בינואר 2023;

[Federal Law of 6 January 1989 'on the Constitutional Court'](#), §31 (in French); Constitutional Court, [Organization](#), no date, accessed: February 7th 2023.

⁷³ תשובת הפרלמנט הבלגי לפנייתנו באמצעות מערכת ה-ECPRD, פנייה מספר 5319, מיום 31 בינואר 2023, עמ' 1-2.

⁷⁴ כיום, לכל מדינות אירופה, למעט בריטניה, יש מסמך חוקתי כתוב (ולחלקן יש בנוסף עוד הוראות וחוקים חוקתיים, בנפרד מהמסמך החוקתי העיקרי). ראו: גבריאל בוקובה, [מנגנונים לתיקון חוקה - סקירה משווה](#), מרכז המחקר והמידע של הכנסת, 2023.

מאוחדים לטקסט או לקנון אחד. חלק מהכללים החוקתיים בבריטניה אפילו אינם מגולמים בחקיקה כלל, אלא הם בגדר מוסכמות חוקתיות.⁷⁵

בשנת 2009, במסגרת רפורמה מקיפה במערכת המשפט, הוקם בית המשפט העליון של הממלכה המאוחדת (Supreme Court of the United Kingdom), במטרה לשמש בתור הערכאה המשפטית הגבוהה במדינה, במקום בית הלורדים שמילא תפקיד זה עד אז. בית המשפט העליון משמש, בין היתר, כערכאת ערעור בהליכים אזרחיים ופוליטיים.⁷⁶ אין לו סמכות לבטל חקיקה של הפרלמנט.⁷⁷ כאשר הוא דן בטענה שחוק (או סעיף חוק) פוגע בזכויות אדם ובית המשפט מקבל את הטענה, הוא מוסמך להכריז על כך שהחוק פוגע בזכויות ואינו תואם את האמנה האירופית לזכויות אדם, שרוב הזכויות המעוגנות בה אומצו אל תוך החוק הבריטי. הכרזה כאמור אינה פוגעת בתקפותה של הוראת החוק שלגביה ניתנה ההכרזה, והיא אינה מחייבת את הצדדים להליך שבה היא ניתנה. ההחלטה האם לשנות את החוק מסורה לפרלמנט.⁷⁸ יצוין כי מאחר ובריטניה היא חלק ממועצת אירופה (CoE) וחברה באמנה האירופית לזכויות אדם (ECHR), אזרחים בריטים שזכויותיהם נפגעות רשאים לפנות לבית הדין האירופי לזכויות אדם (ECtHR) בשטרסבורג. לפיכך, כאשר בית משפט מצהיר על אי-התאמה והממשלה או הפרלמנט אינם מתקנים את הפגם, עשוי העניין להגיע לבית הדין האירופי בטענה שזכויות על-פי האמנה נפגעו. על אף שה-ECHR מחייבת את בריטניה ליישם את החלטות ה-ECtHR ואלה מביאות לעיתים גם לשינויי חקיקה, הן אינן מחייבות את הפרלמנט על פי החוק הבריטי הפנימי, בשל עיקרון ריבונות הפרלמנט.⁷⁹

בחודש דצמבר 2022 פורסם הדו"ח האחרון של משרד המשפטים הבריטי בנושא המענה לפסיקות בענייני זכויות אדם של ה-ECtHR ושל בתי המשפט הפנימיים של בריטניה. מן הדו"ח עולה, כי כמעט בכל המקרים שבהם הכריז בית המשפט על אי התאמה, תוקן החוק בהתאם. מאז כניסתו לתוקף של חוק זכויות האדם (ה-HRA) באוקטובר 2000 ועד סוף שנת 2022, ניתנו 46 הכרזות אי-התאמה על ידי בתי המשפט בבריטניה. מתוך אלה, בעשרה מקרים בוטלו ההכרזות בערעור ושני מקרים נוספים עדיין נמצאים בהליכי ערעור. מבין 34 הכרזות אי-התאמה הסופיות, חמש מהן נוגעות לחקיקה שכבר תוקנה בהליכי חקיקה ראשית. בשמונה מקרים החקיקה תוקנה באמצעות "צו מתקן", 16

⁷⁵ Austrian Parliament, [Parliaments and Constitutional Courts: A Comparative Report through the Lens of Parliamentary Practice](#), December 2022, p. 27; [Final Draft Report on Constitutional Amendment Procedures](#), p. 3.

⁷⁶ The Supreme Court, [About The Supreme Court](#), no date, accessed: February 7th 2023.

⁷⁷ Ariel Bendor & Zeev Segal, [Constitutionalism and Trust in Britain: an Ancient Constitutional Culture, a New Judicial Review Model](#), 17 Am. U. INT'L L. Rev. 683 (2002) p.721;

נתי פרלמן, [סעיף ההתגברות בחוקה הקנדית והכרזה על "אי-התאמה" של חוקים בבריטניה](#), הלשכה המשפטית של הכנסת, תחום חקיקה ומחקר משפטי, 2019.

⁷⁸ Human Rights Act 1998, [§4](#).

ראו גם: נתי פרלמן, [סעיף ההתגברות בחוקה הקנדית והכרזה על "אי-התאמה" של חוקים בבריטניה](#), הלשכה המשפטית של הכנסת, תחום חקיקה ומחקר משפטי, 2019, עמ' 6-9.

⁷⁹ שם, עמ' 7.

מקרים תוקנו בהליכי חקיקה ראשית או משנית; ומקרה אחד טופל באמצעים מנהליים ללא שינוי החוק. לגבי ארבעה מקרים נוספים, הממשלה הודיעה כי בכוונתה לתקן את אי-ההתאמה באמצעות צו מתקן.⁸⁰

בבית המשפט העליון מכהנים 12 שופטים.⁸¹ ככלל, בית המשפט העליון דן בהרכב של 5 שופטים. אין דרישה לפורום מורחב לשם בחינת התאמה של חוק כאמור. בית המשפט ישקול את הרחבת ההרכב (ליותר מ-5 שופטים) בהתבסס על הקריטריונים הבאים: בית המשפט מתבקש לחרוג או עשוי להחליט לחרוג מהחלטה קודמת; מדובר בעניין בעל חשיבות חוקתית גבוהה; מדובר בעניין בעל חשיבות ציבורית רבה; מדובר בעניין המצריך הכרעה בקונפליקט בין החלטות בית הלורדים, הוועדה המשפטית של המועצה המלכותית (Judicial Committee of the Privy Council)⁸² ו/או בית המשפט העליון; ואם מדובר בסוגיה בעלת חשיבות הנוגעת לאמנה האירופית לזכויות אדם.⁸³ במסגרת כתיבת המסמך לא נמצא מידע לגבי דרישת רוב מיוחד לשם הכרעה בנוגע לאי ההתאמה.

2.9 גרמניה

הרשות השופטת בגרמניה מורכבת משלוש מערכות שיפוט: החוקתית, הפדרלית והמדינתית.⁸⁴ בית המשפט הפדרלי לחוקה משמש כערכאה ראשונה ואחרונה, ויש לו את הסמכות הבלעדית להכריע בשאלות חוקתיות ולערוך ביקורת שיפוטית בשל אי-התאמת חוקים (פדרליים או מדינתיים) לחוקה, ובכלל זאת לבטלם.⁸⁵

בית המשפט החוקתי הפדרלי מוסמך לערוך ביקורת שיפוטית מופשטת (אבסטרקטית) על חוקים (abstrakte Normenkontrolle) לצורך הכרעה במקרים של מחלוקת או ספק בדבר התאמה פורמלית או מהותית בין חוק (פדרלי או מדינתי) לבין החוקה.⁸⁶ במקרים אלה הגורמים הרשאים לפנות אל בית המשפט החוקתי הפדרלי הם הממשלה הפדרלית, ממשלת אחת המדינות של גרמניה או רבע מחברי הבונדסטאג.⁸⁷ כמו כן, מוסמך בית המשפט החוקתי הפדרלי לערוך ביקורת שיפוטית קונקרטיית לבחינת חוקתיות של חוקים פדרליים, לפי פניית ערכאות שיפוטיות

⁸⁰ Ministry of Justice, [Responding to Human Rights Judgments, Report to the Joint, Committee on Human Rights on the Government's Response to Human Rights Judgments, 2021-2022](#), p. 43, no date, accessed: February 13th 2023.

⁸¹ The Supreme Court, [About The Supreme Court](#), no date, accessed: February 7th 2023.

⁸² ה- Judicial Committee of the Privy Council (JCPC) היא ערכאת הערעור עבור שטחי החסות של הכתר הבריטי, הטריטוריות הבריטיות מעבר לים, ומרבית מדינות חבר העמים הבריטי. ראו:

The Judicial Committee of the Privy Council, [Role of the JCPC](#), no date, accessed: February 12th 2023.

⁸³ תשובת הפרלמנט הבריטי לפנייתנו באמצעות מערכת ה- ECPRD, פנייה מספר 5319, מיום 30 בינואר 2023. ראו גם:

The Supreme Court, [Panel numbers criteria](#), no date, accessed: February 7th 2023.

⁸⁴ Basic Law for the Federal Republic of Germany (last amended by thr Act of 28th June 2022), [article 92](#) (hereinafter: "Basic Law"), unofficial English translation.

⁸⁵ Basic Law, [§ 93](#).

רשימת סמכויות השיפוט של בית-המשפט החוקתי הפדרלי מעוגנת ב-

The Federal Constitutional Court Act (Bundesverfassungsgerichtsgesetz – BVerfGG), [§13](#) (hereinafter: FCCA), unofficial English translation.

⁸⁶ או בדבר התאמה בין חוק מדינתי לבין חוק פדרלי.

⁸⁷ Basic Law [§ 93\(1\)\(2\)](#).

הבונדסטאג הוא בית הנבחרים הפדרלי (הבית התחתון בפרלמנט) והבונדסראט הוא המועצה הפדרלית (הבית העליון) שבו מיוצגות הממשלות של 16 המדינות (Länder) של גרמניה.

אחרות, אם החלטתן בהליכים הנדונים לפנייהן תלויה בתוקפם של חוקים פדרליים אלה,⁸⁸ או באופן עקיף, לפי פניית כל אדם או ארגון הטוענים להפרת זכויותיהם הבסיסיות המעוגנות בחוקה.⁸⁹

הן הליכי הביקורת השיפוטית המופשטת והן הליכי הביקורת השיפוטית הקונקרטית, מקנים אפוא לבית המשפט החוקתי הפדרלי סמכות בלעדית להכריז על בטלות מעיקרם של חוקים פדרליים ומדינתיים.⁹⁰ לצד זאת, יכול בית המשפט החוקתי הפדרלי להכריז גם על אי חוקתיות של הוראת חוק, ללא בטלות (Unvereinbarkeitserklärung).⁹¹ במצב זה, גם אם ההוראה לא בטלה, צריך להפסיק וליישם אותה. לפי תשובת הפרלמנט הגרמני לפנייתנו, בית המשפט בדרך כלל ישאיר את ההוראה על כנה עד שהפרלמנט יתקן את ההוראה. אם בית המשפט לא מורה כאמור, הליכים תלויים ועומדים יושהו עד לתיקון ההוראות על ידי המחוקק.⁹²

בבית המשפט החוקתי מכהנים 16 שופטים. בית המשפט מורכב משני הרכבים (senates, להלן: סנאט) שבכל אחד מהם שמונה שופטים,⁹³ ולכל אחד מהסנאטים תחומי אחריות שונים.⁹⁴ ככלל, החלטות בהליכי ביקורת שיפוטית, ניתנות על ידי הסנאט המוסמך.⁹⁵ החרג לכך הוא החלטות בהן מבקש סנאט אחד לסטות מהלכה שנקבעה בידי הסנאט השני. במקרה כזה, נדרשת הכרעה במושב של כל 16 שופטי בית המשפט, דהיינו המליאה כולה (Plenary).⁹⁶ החלטות הסנאט יתקבלו בקוורום של 6 שופטים לפחות, ברוב רגיל של השופטים הנוכחים. החלטות המליאה יתקבלו בקוורום של 2/3 מהשופטים לפחות, ברוב רגיל של השופטים הנוכחים. במקרה של שוויון קולות, בית המשפט אינו רשאי להכריז כי הוראת החוקה הופרה.⁹⁷

2.10 דנמרק

בדנמרק, אין בחוקה או בחקיקה אחרת הוראות המסמיכות את בית המשפט העליון במדינה לערוך ביקורת שיפוטית ולפסול חוקים. עם זאת, בשנת 1999 היה מקרה בודד בו בית המשפט העליון החיל ביקורת שיפוטית ופסל חוק.⁹⁸

⁸⁸ Basic Law [§ 100\(1\)](#).

⁸⁹ Basic Law, [§ 93.4a-c](#); FCCA [§ 95](#).

⁹⁰ תשובת הפרלמנט הגרמני לפנייתנו באמצעות מערכת ה-ECPRD, פנייה מספר 5319, מיום 8 בפברואר 2023.

⁹¹ שם, עמ' 149; FCCA, [§ 31\(2\)](#).

⁹² תשובת הפרלמנט הגרמני לפנייתנו באמצעות מערכת ה-ECPRD, פנייה מספר 5319, מיום 8 בפברואר 2023.

⁹³ FCCA, [§ 2\(1\)-2\(2\)](#).

⁹⁴ תחומי האחריות של כל אחד מהסנאטים מפורטים ב- [FCCA § 14](#).

⁹⁵ יצוין כי על פי תשובת הפרלמנט הגרמני לפנייתנו באמצעות מערכת ה-ECPRD, פנייה מספר 5319, מיום 8 בפברואר 2023, החלטות מסוימות עשויות להתקבל גם על ידי לשכות (chambers) שבכל אחת מהן יושבים שלושה שופטים, לפי חלוקה הנקבעת על ידי כל אחד מהסנאטים בתחילת שנת משפט.

⁹⁶ תשובת הפרלמנט הגרמני לפנייתנו באמצעות מערכת ה-ECPRD, פנייה מספר 5319, מיום 8 בפברואר 2023.

⁹⁷ FCCA, [§ 15\(4\)](#).

יצוין כי בהליכים מסוימים (שאינם כרוכים בביקורת שיפוטית) נדרש רוב של 2/3, למשל שלילת הגנה חוקתית על זכויות ממי שמשמש לרעה בחירות המנויות למען חתירה תחת אושיות הדמוקרטיה, הדחת שופטים או פסילת מפלגות. תשובת הפרלמנט הגרמני לפנייתנו באמצעות מערכת ה-ECPRD, פנייה מספר 5319, מיום 8 בפברואר 2023. ראו גם: יניב רוזנאי, [ביקורת חוקתית – התפתחות, דגמים והצעה לעיגון הביקורת השיפוטית בישראל](#), המכון הישראלי לדמוקרטיה, מחקר מדיניות 154, 2021, עמ' 138.

⁹⁸ תשובת הפרלמנט הדני לפנייתנו באמצעות מערכת ה-ECPRD, פנייה מספר 5319, מיום 10 בפברואר 2023;

בבית המשפט העליון נשיא ו-17 שופטים נוספים, כשמותב כולל בדרך כלל חמישה שופטים. במקרים בעלי חשיבות מיוחדת יושב בית המשפט במושב של שבעה שופטים ואף למעלה מכך, בהתאם להחלטת בית המשפט עצמו. אין בבית המשפט דרישות מיוחדות למותב בדיון בביקורת שיפוטית או דרישת רוב מיוחד לשם החלת ביקורת שיפוטית.⁹⁹

2.11 הולנד

החוקה ההולנדית קובעת בצורה מפורשת שבתי המשפט במדינה אינם רשאים להעביר ביקורת שיפוטית על חוקים של הפרלמנט,¹⁰⁰ וכן שבתי משפט לא יחילו חקיקה כאשר היא עומדת בסתירה להוראות מחייבות של מוסדות בינלאומיים ואמנות בינלאומיות.¹⁰¹ אפשרות זו של בחינת חקיקה של הפרלמנט ההולנדי לאור נורמות של מוסדות בינלאומיים, יוצרת מעין מנגנון חלופי לביקורת שיפוטית בהולנד, המבוסס על החוק הבינלאומי.¹⁰²

לטענת פרופ' חירארדס (Gerards) מאוניברסיטת אוטרכט, באופן מסורתי, התרבות הפוליטית בהולנד מזוהה עם הגישה של ריבונות הפרלמנט ומביעה אמון בכך שהליכי החקיקה הפרלמנטריים יבטיחו חוקים איכותיים שמתיישבים עם החוקה. היא מציגה במאמרה את הגישות המנוגדות להחלת ביקורת שיפוטית בהולנד. מחד, קיימת תפיסה שבשאלות של נורמות המשפיעות על חיי האזרחים ישנה חשיבות רבה למימד של לגיטימציה דמוקרטית, וזו יכולה להגיע מידי נבחרי הציבור ולא מבתי המשפט. מאידך, נטען כי היות והמחוקק אינו מסוגל לחזות את כל התרחישים העתידיים האפשריים הנוגעים ליישום החוק, הרי שיש צורך במתן סמכות לבית המשפט לערוך ביקורת שיפוטית וכי ביקורת שכזו תבטיח שהפרלמנט לא יאמץ בחופזה חקיקה שאינה מתיישבת עם החוקה. כמו כן, במהלך השנים היו מספר הצעות לשינוי סעיף החוקה שאוסר על ביקורת שיפוטית על חוקי הפרלמנט.¹⁰³

Conference of European Constitutional Courts, [Constitutional Justice: Functions and Relationship with the Other Public Authorities: National report prepared for the XVth Congress of the Conference of European Constitutional Courts by The Supreme Court of Denmark](#), 2011, p. 2.

Jens Elo Rytter, Marlene Wind, [In Need of Juristocracy? The Silence of Denmark in the Development of European Legal Norms](#), *International Journal of Constitutional Law*, 9(2), April 2011.

⁹⁹ תשובת הפרלמנט הדני לפנייתנו באמצעות מערכת ה-ECPRD, פנייה מספר 5319, מיום 10 בפברואר 2023;

Højesteret (Supreme Court), [About the Supreme Court](#), no date, accessed on: February 8 2023.

¹⁰⁰ [The Constitution of the Kingdom of the Netherlands](#), §120.

יצוין כי איסור זה חל רק על חקיקה ראשית של הפרלמנט ולא על חקיקה בדרגות נמוכות מכך.

¹⁰¹ [Ibid](#), §93-94.

¹⁰² תשובת הפרלמנט ההולנדי לפנייתנו באמצעות מערכת ה-ECPRD, פנייה מספר 5319, מיום 26 בינואר 2023.

¹⁰³ Janneke Gerards, [The Irrelevance of the Netherlands Constitution, and the Impossibility of Changing It](#), *Revue interdisciplinaire d'études juridiques* 2016/2 (77), pp. 207-233

2.12 הונגריה

בהונגריה, בית המשפט לחוקה משמש כמוסד העליון להגנה על החוקה¹⁰⁴ והוא מוסמך לבטל כל הוראת חוק או תקנה העומדות בסתירה לחוקה או לאמנות בינלאומיות.¹⁰⁵ לבית המשפט לחוקה נתונה הסמכות לערוך ביקורת שיפוטית על חוק או תקנה גם לפני פרסומם¹⁰⁶ (בהתאם למנגנון המפורט בחוק בית המשפט לחוקה).¹⁰⁷

בית המשפט לחוקה עורך ביקורת שיפוטית מופשטת (אבסטרקטית) - לפי פניית הממשלה, רבע מחברי הפרלמנט, נשיא בית המשפט העליון והנציב לענייני זכויות יסוד (the Commissioner for Fundamental Rights)¹⁰⁸ - או ביקורת קונקרטיית, לפי פניית בית משפט או מי שטוען לפגיעה בזכויותיו החוקתיות. יצוין, כי עם כניסתה לתוקף של החוקה החדשה בשנת 2012, הוגבלה זכות העמידה (שעל פי קביעת בית המשפט לחוקה, החל משנת 1989, לאחר המעבר מקומוניזם לדמוקרטיה חוקתית, היתה רחבה מאוד) למי שמוכיח שנגרם לו נזק או שזכותו נפגעה.¹⁰⁹

בבית המשפט לחוקה מכהנים 15 שופטים.¹¹⁰ דינוי נערכים בישיבות מליאה של כל שופטי בית המשפט, בפאנלים (Panels) קבועים של חמישה שופטים¹¹¹ או לפני דן יחיד.¹¹² החלטות בנוגע לביטול חוקים העומדים בסתירה לחוקה או לאמנות בינלאומיות מתקבלות במסגרת ישיבות מליאה.¹¹³ ישיבות המליאה מתנהלות בקוורום מינימלי של 2/3 מהשופטים, לרבות הנשיא או סגן הנשיא (אם הנשיא מנוע).¹¹⁴ החלטות המליאה מתקבלות ברוב קולות (ללא נמנעים).¹¹⁵ במקרה של שוויון קולות, קולו של הנשיא מכריע.¹¹⁶ דיוני בית המשפט אינם פומביים (אלא אם נקבע אחרת בחוק).¹¹⁷

¹⁰⁴ תשובת הפרלמנט ההונגרי לפנייתנו באמצעות מערכת ה-ECPRD, פנייה מספר 5319, מיום 26 בינואר 2023.

¹⁰⁵ Hungary [Constitution § 24](#).

¹⁰⁶ Ibid.

¹⁰⁷ [Act on the Constitutional Court \(hereinafter: ACC\), § 23](#).

¹⁰⁸ להגדרת תפקידו של הנציב ראו באתר ה- [Office of the Commissioner for Fundamental Rights](#), כניסה: 16 בפברואר 2023.

¹⁰⁹ יניב רוזנאי, [ביקורת חוקתית – התפתחות, דגמים והצעה לעיגון הביקורת השיפוטית בישראל](#), המכון הישראלי לדמוקרטיה, מחקר מדיניות 154, 2021, עמ' 201. להרחבה ראו:

Kuria – Curia of Hungary, [History and Judicial Reform](#), no date, accessed: February 13th 2023.

¹¹⁰ Hungary [Constitution § 24.8](#).

¹¹¹ הרכב הפאנלים נקבע בהמלצת הנשיא ולפי החלטת מליאת בית המשפט, למשך תקופה של שלוש שנים. החלטות הפאנלים מתקבלות ברוב קולות.

¹¹² ACC, [§ 47\(1\)](#); Constitutional Court of Hungary, [The Organisation and the Structure of the Court](#), no date, accessed: February 9th 2023.

¹¹³ ACC [§ 49\(6\), § 50\(1\)b](#).

¹¹⁴ ACC, [§ 48\(4\)](#).

¹¹⁵ ACC, [§ 48\(5\)](#).

¹¹⁶ ACC, [§ 47, § 48](#).

¹¹⁷ ACC, [§ 47\(1\)](#).

2.13 ייון

ביוון, כל ערכאה שיפוטית יכולה לערוך ביקורת שיפוטית קונקרטיית בשל אי-התאמת חוק לחוקה, ולסרב להחיל חוק הסותר את החוקה במקרה המסוים שלפניה.¹¹⁸ עם זאת, רק לבית המשפט העליון המיוחד (Special Highest Court) יש סמכות להכריע בעתירה שעניינה ביקורת שיפוטית אבסטרקטית. אם בית המשפט המדובר מוצא שחוק (או סעיף מסוים) אינו תואם את החוקה, הוא למעשה פוסל אותו – החוק מוכרז כלא תקף ולא ניתן לאכוף אותו.¹¹⁹ בבית המשפט העליון המיוחד 11 שופטים, בהם שלושת נשיאי בתי המשפט העליונים במדינה (בית המשפט המינהלי, בית המשפט האזרחי והפלילי ובית המשפט לביקורת (Court of Audit)) ושמונה שופטים מערכאות נפרדות (ארבעה מבית המשפט המינהלי וארבעה מבית המשפט האזרחי והפלילי), הנבחרים לכהונה של שנתיים. בחלק מהמקרים המובאים בפני בית המשפט, ובכלל זאת עריכת ביקורת שיפוטית, מתווספים שני שופטים נוספים, מקרב פרופסורים למשפטים מהאוניברסיטאות במדינה, הנבחרים בהגרלה.¹²⁰ במסגרת כתיבת המסמך, לא נמצא מידע על דרישות מיוחדות למותב בדיון בביקורת שיפוטית או דרישת רוב מיוחד לשם החלת ביקורת כאמור.

2.14 לטביה

בבית המשפט לחוקה של לטביה מכהנים שבעה שופטים והוא הערכאה המשפטית המוסמכת לערוך ביקורת שיפוטית בדבר התאמתם של חוקי הפרלמנט לחוקה, ולפסול חוק שסותר אותה.¹²¹ בעתירות שעניינן ביקורת שיפוטית על חקיקת הפרלמנט, בית המשפט לחוקה נדרש להתכנס בהרכבו המלא, שלא יפחת מחמישה שופטים (ברירת המחדל בתיקים רגילים היא מותב של שלושה שופטים).¹²² החלטותיו יתקבלו ברוב קולות רגיל. במקרה של שוויון קולות (למשל, במצב בו אחד השופטים מנוע מלשבת בדיון וההרכב המלא של בית המשפט כולל רק שישה שופטים), יקבע בית המשפט שהחוק עולה בקנה אחד עם הוראות החוקה.¹²³ החוק בלטביה מאפשר זכות עמידה רחבה, ובית המשפט רשאי לבחון אפשרות של קבלת עתירה לדיון גם במקרה שבו זכויותיו של העותר לא נפגעו באופן קונקרטי או שיש למקרה חשיבות כללית.¹²⁴

¹¹⁸ Greek response to ECPRD Request no. 4503, November 18th 2020.

¹¹⁹ [Hellenic Constitution](#), §100.1(e);), 100.4; Austrian Parliament, [Parliaments and Constitutional Courts: A Comparative Report through the Lens of Parliamentary Practice](#), December 2022, pp. 50-51, 191-192.

¹²⁰ [Hellenic Constitution](#), §100.2.

¹²¹ The Constitution of the Republic of Latvia, §85. And Constitutional Court Law, §3 and §16.

ראו גם באתר הרשמי של בית המשפט לחוקה של לטביה: [Justices](#), תאריך כניסה: 9 בפברואר 2023.

¹²² Constitutional Court Law, §25.

¹²³ Ibid, §30(2)-(3).

¹²⁴ Constitutional Court Law, §19²(3).

2.15 ליטא

בית המשפט לחוקה של ליטא הוא הערכאה השיפוטית המוסמכת לערוך ביקורת שיפוטית על חוקי הפרלמנט,¹²⁵ ולהורות על ביטול חוק שסותר את החוקה.¹²⁶

בבית המשפט לחוקה מכהנים תשעה שופטים.¹²⁷ ככלל, יושבים בהרכב לפחות שני שלישים מהשופטים (6 שופטים לפחות). החלטותיו של בית המשפט לחוקה מתקבלות ברוב של כלל חברי בית המשפט (5 שופטים).¹²⁸

2.16 נורווגיה

בית המשפט העליון של נורווגיה הוא הערכאה השיפוטית הגבוהה ביותר במדינה, ועל פי דרישת החוקה הוא צריך להיות מורכב מנשיא ולא פחות מארבעה שופטים נוספים.¹²⁹ בפועל, מכהנים בבית המשפט נשיא ו-19 שופטים נוספים.¹³⁰ כל בתי המשפט בנורווגיה מוסמכים לערוך ביקורת שיפוטית על חוקים,¹³¹ ואף להורות על ביטולו של חוק או הוראת חוק או לפרשם באופן מצמצם שעולה בקנה אחד עם החוקה. האפשרות לפסוק בעניין ביטולה של הוראת חוק מוגבלת למקרה הקונקרטי המונח בפני בית המשפט, אולם היות ובית המשפט העליון הוא הערכאה העליונה במדינה, פסיקה שלו בעניין ביטול או פרשנות מצמצמת לחוק תחייב את כלל הערכאות.¹³²

ככלל, בית המשפט העליון של נורווגיה יושב במושב של חמישה שופטים. בתיקים חשובים הנוגעים לביקורת שיפוטית על חקיקה, יכולים שופטי בית המשפט להחליט להרחיב את ההרכב ל-11 שופטים, ובמקרים חריגים במיוחד – להרכב הכולל את כל שופטי בית המשפט העליון.¹³³ בכל מקרה, ההחלטה לגבי הרחבת ההרכב נתונה לשיקול דעתם של שופטי בית המשפט.¹³⁴ לא נדרש רוב מיוחד של שופטים בהצבעות הנוגעות לביקורת שיפוטית.¹³⁵

¹²⁵ The Constitution of the Republic of Lithuania, [§102](#) and [§105](#).

¹²⁶ Ibid, [§107](#).

¹²⁷ Ibid, [§67\(10\)](#) and [§103](#).

¹²⁸ Law on Constitutional Court, [§19](#).

כך עולה גם מתשובת הפרלמנט הליטאי לפנייתנו באמצעות מערכת ה-ECPRD, פנייה מספר 5319, מיום 30 בינואר 2023.

¹²⁹ The Constitution of the Kingdom of Norway, Unofficial English translation, [§88](#).

¹³⁰ ראו אתר בית המשפט העליון של נורווגיה: [The highest court](#), תאריך כניסה 7 בפברואר 2023.

¹³¹ The Constitution of the Kingdom of Norway, [§89](#).

¹³² Austrian Parliament, [Parliaments and Constitutional Courts: A Comparative Report through the Lens of Parliamentary Practice](#), December 2022, p.118.

יש לציין, כי במקרה בו בית המשפט העליון מבין שיש אפשרות שתיק המונח בפניו יגיע לכדי ביטול או פרשנות מצמצמת של הוראת חוק, עליו להודיע על כך למשרד המשפטים ולמשרד לביטחון הפנים (Public security) כנציגי הממשלה, כדי לתת להם אפשרות להשתתף בדיון על מנת לשמור על האינטרסים של הממשלה. ראו:

Act relating to mediation and procedure in civil disputes (The Dispute Act), [§30-13](#).

¹³³ [Courts of Justice Act](#), §5, Unofficial English translation.

¹³⁴ תשובת הפרלמנט הנורווגי לפנייתנו באמצעות מערכת ה-ECPRD, פנייה מספר 5319, מיום 24 בינואר 2023.

¹³⁵ שם.

2.17 ניו-זילנד

בניו-זילנד פועלים שלושה בתי משפט הנחשבים ל-"בתי המשפט הבכירים" (Senior Courts): בית המשפט הגבוה (High Court), בית המשפט לערעורים (Court of Appeal) ובית המשפט העליון (Supreme Court).¹³⁶ האחרון מהווה את הערכאה השיפוטית הגבוהה ביותר במדינה, המשמשת, בין השאר, כערכאת ערעור עליונה.¹³⁷ בבית המשפט העליון מכהנים חמישה שופטים (נשיא ועוד ארבעה שופטים)¹³⁸ ככלל, בית המשפט העליון יושב במושב של כל חמשת השופטים. כאשר נמנע מאחד מהשופטים הקבועים לשבת במושב, נקרא להחליפו אחד מהשופטים בדימוס של בית המשפט העליון או בית המשפט לערעורים.¹³⁹

בדומה לבריטניה, גם לניו-זילנד אין חוקה נוקשה וכתובה וההסדרים החוקתיים שלה מעוגנים בחוקים, מוסדות, מסורת ומסמכים שונים.¹⁴⁰ בשנת 1990 התקבלה בניו-זילנד מגילת זכויות האדם (New Zealand Bill of Rights), המעגנת את הזכויות האזרחיות והפוליטיות של אזרחי ניו-זילנד (הזכות לחיים וביטחון, איסור אפליה, זכויות מיעוטים, הזכות לצדק ולהליך פלילי ועוד).¹⁴¹

מגילת הזכויות של ניו-זילנד קובעת מפורשות שלאף בית משפט לא תהיה סמכות לפסול או לסרב להחיל חוק של הפרלמנט במקרה של סתירה בין החוק לבין מגילת הזכויות.¹⁴² הוראות אלה קיבעו את המסורת ארוכת השנים לפיה אין לבית המשפט בניו-זילנד סמכות אפקטיבית לערוך ביקורת שיפוטית על חקיקת הפרלמנט. תפיסה זו גם באה לידי ביטוי בחוק בתי המשפט הבכירים (Senior Courts Act), שקובע הוראה כללית לפיה, הוראות חוק לא ישפיעו על המחויבות הנמשכת של ניו-זילנד לעקרונות של שלטון החוק וריבונות הפרלמנט (sovereignty of Parliament).¹⁴³ אולם, בשנת 2018 פסק בית המשפט העליון של ניו-זילנד כי בסמכותו להכריז על אי-התאמה של חוק להוראות מגילת הזכויות, וכי סמכות זו נובעת ממבנה מגילת הזכויות עצמה ואינה פוגעת בעקרון של ריבונות הפרלמנט.¹⁴⁴ בעקבות פסק הדין, הוגשה בשנת 2020 הצעת חוק שביקשה לקבוע מנגנון סטטוטורי של הבאת ההכרזה של בית

¹³⁶ Senior Courts Act 2016, §3(1).

¹³⁷ ראו באתר בתי המשפט של ניו זילנד: [History and role](#), תאריך כניסה 9 בינואר 2023.

¹³⁸ Senior Courts Act 2016, §100.

¹³⁹ אתר בתי המשפט של ניו זילנד, שם.

¹⁴⁰ New Zealand Ministry of Justice, [Constitutional](#), no date, access: February 14th 2023.

וראו גם: רות גביזון, [המהפכה החוקתית – תיאור המציאות או נבואה שמגשימה את עצמה?](#), משפטים כ"ח תשנ"ז, 1997, עמ' 41.

¹⁴¹ New Zealand Ministry of Justice, [The New Zealand Bill of Rights Act](#), no date, access: February 14th 2023. ראו גם:

גדעון ספיר, [שלושה מודלים של חוקה](#), משפטים ל"ז תשס"ז, 2007, עמ' 377-379.

¹⁴² New Zealand Bill of Rights Act 1990, §4.

יש לציין שסעיף 6 למגילת הזכויות של ניו-זילנד קובע כי במקרה בו לחוק קיימות מספר פרשנויות, יש להעדיף תמיד את הפרשנות המתיישבת עם הוראות מגילת הזכויות. סעיף 7 קובע כי על היועץ המשפטי לממשלה (שהוא גם שר המשפטים) להביא לידיעת הפרלמנט כל סתירה בין הצעת חוק לבין מגילת הזכויות.

¹⁴³ Senior Courts Act 2016, §3(2).

¹⁴⁴ [Attorney-General v. Arthur William Taylor](#), [2018] NZSC 104.

המשפט על אי-התאמה של חוק למגילת הזכויות לידיעת הפרלמנט באופן רשמי. הצעת החוק התקבלה בחודש אוגוסט 2022 ונכנסה לספר החוקים.¹⁴⁵

החוק החדש קובע, כי במקרה בו אחד משלושת בתי המשפט הבכירים של ניו-זילנד הכריז על אי-התאמה של חוק למגילת הזכויות, על היועץ המשפטי לממשלה (Attorney General, שהוא גם שר המשפטים) להודיע לפרלמנט על ההכרזה, ועל השר הממונה על החוק הרלוונטי להעביר תגובה פומבית לבית המשפט. מטרת החוק, לפי דברי ההסבר, ליצור מסגרת חזקה למענה להכרזה על אי-התאמה מצד בית המשפט, באופן שישמור על עקרון ריבונות הפרלמנט אך יעודד את הרשות המחוקקת והרשות המבצעת לקיים דיון רציני בהכרזת בית המשפט ובעניין הזכויות הרלוונטיות. החוק אינו מקים לפרלמנט חובה כלשהי לפעול בדרך מסוימת בעקבות ההכרזה על אי-התאמה.¹⁴⁶

2.18 סלובקיה

בית המשפט לחוקה של סלובקיה מורכב מ-13 שופטים (נשיא, סגן-נשיא ועוד 11 שופטים מן המניין) הנבחרים לכהונה בת 12 שנים.¹⁴⁷ בית המשפט לחוקה מוסמך לבטל חוק של הפרלמנט אם מצא שהוא עומד בסתירה לחוקה.¹⁴⁸ בכדי לקבל החלטות בהליך שעניינו ביקורת שיפוטית על חוק, נדרש פורום של מליאת בית המשפט לחוקה (כל 13 השופטים).¹⁴⁹ החלטות בהליך יתקבלו ברוב רגיל (7 שופטים מתוך 13).¹⁵⁰

2.19 ספרד

בספרד, ביקורת שיפוטית על נורמות חוקתיות היא בסמכות בית משפט לחוקה בלבד.¹⁵¹ בית המשפט לחוקה מוסמך, בין השאר, לפסול חוקים (או חלקים מהם) בשל אי-חוקתיותם וכן לדון בעתירות להגנה (recursos de amparo) מפני הפרת זכויות וחירויות שמעוגנות בחוקה.¹⁵²

ככלל, הגורמים הרשאים לעתור לבית המשפט לחוקה בעניין אי חוקתיות הם ראש הממשלה (Presidente del Gobierno), נציב תלונות הציבור (the Defender of the People),¹⁵³ 50 חברי קונגרס, 50 חברי סנאט, או הגוף המנהל של כל אחת מהקהילות האוטונומיות בספרד (the executive corporate bodies of the Autonomous).

¹⁴⁵ [New Zealand Bill of Rights \(Declarations of Inconsistency\) Amendment Bill](#), (Hereinafter: "Declarations of Inconsistency").

¹⁴⁶ Declarations of Inconsistency, [Commentary](#).

¹⁴⁷ Constitution of the Slovak Republic, [§134](#).

¹⁴⁸ Ibid, [§125](#).

¹⁴⁹ Act No. 314/2018 Coll, [§7](#) (בשפת המקור).

¹⁵⁰ Ibid, [§8](#).

כך עולה גם מתשובת הפרלמנט הסלובקי לפנייתנו באמצעות מערכת ה-ECPRD, פנייה מספר 5319, מיום 30 בינואר 2023.
¹⁵¹ יניב רוזנאי, [ביקורת חוקתית – התפתחות, דגמים והצעה לעיגון הביקורת השיפוטית בישראל](#), המכון הישראלי לדמוקרטיה, מחקר מדיניות 154, 2021, עמ' 115.

¹⁵² The Spanish Constitution, [§161\(1\), 163 and 164](#).

¹⁵³ ה-Defender of the People או ה-Ombudsman הוא הנציב העליון של הפרלמנט (Cortes Generales) הממונה על הגנה על זכויות היסוד ועל חירויות אזרחי המדינה באמצעות פיקוח על המינהל הציבורי. ראו:

Defensor Del Pueblo, [What is the Defender](#), no date, access: February 16th 2023.

(Communities). אשר להגנה מפני הפרת זכויות וחירויות שמעוגנות בחוקה, רשאים לעתור כל אדם או תאגיד בעלי אינטרס לגיטימי, ובכלל זאת נציב תלונות הציבור והתובע הכללי.¹⁵⁴ בנוסף, כל רשות שיפוטית רשאית לפנות אל בית המשפט לחוקה בעניין התאמתו של חוק לחוקה, אם פסיקתה תלויה בתוקפו של אותו חוק.¹⁵⁵

בבית המשפט לחוקה מכהנים 12 שופטים.¹⁵⁶ בית המשפט מחולק לשתי לשכות (chambers), שבכל אחת מהן יושבים שישה שופטים, הממונים על ידי ההרכב המלא של בית המשפט. בית המשפט לחוקה דן בישיבות מליאה של כל שופטי בית המשפט (pleno)¹⁵⁷ או בישיבות לשכה (salas /secciones)¹⁵⁸ בהתאם לאופי הנושא הנדון. ככלל, עתירות הנוגעות לשאלת החוקתיות של חוק נדונות בישיבות מליאה של כל שופטי בית המשפט.¹⁵⁹ החלטות בית המשפט מתקבלות בקוורום מינימלי של 2/3 מהשופטים הנוכחים (בין אם מדובר בהרכב מלא או לשכה), ברוב קולות. במקרה של שיוויון קולות, קולו של נשיא בית המשפט לחוקה מכריע.¹⁶⁰

בית המשפט לחוקה יפרסם את החלטותיו ברשומות, לצד דעת המיעוט (אם ישנה).¹⁶¹ לא ניתן לערער על ההחלטה.

2.20 פולין

בית המשפט לחוקה של פולין הוא הערכאה השיפוטית המוסמכת לדון בהתאמתם של חוקי הפרלמנט להוראות החוקה ולפסול אותם במקרה של אי התאמה.¹⁶² מכהנים בו 15 שופטים.¹⁶³

¹⁵⁴ [Ibid, §162.](#)

¹⁵⁵ [Ibid, §163.](#)

ראו גם: רוזי אטיס, [סקירה משווה בנושא: ביקורת שיפוטית על חקיקה](#), מרכז המחקר והמידע של הכנסת, 2008, עמ' 2-3.

¹⁵⁶ [Ibid, §159\(1\) and \(2\).](#)

¹⁵⁷ בראש ההרכב יושב נשיא בית המשפט, ובהיעדרו סגן נשיא בית המשפט, ובהיעדרו השופט הוותיק או המבוגר ביותר (במקרה של ותק זהה).

¹⁵⁸ בלשכה אחת יושב נשיא בית המשפט, ובהיעדרו השופט הוותיק או המבוגר ביותר (במקרה של ותק זהה); בלשכה השנייה יושב סגן נשיא בית המשפט ובהיעדרו השופט הוותיק או המבוגר ביותר (במקרה של ותק זהה).

¹⁵⁹ תשובת הפרלמנט הספרדי לפנייתנו באמצעות מערכת ה-ECPRD, פנייה מספר 5319, מיום 2 בפברואר 2023. ראו גם:

[Organic Law 2/1979 on The Constitutional Court, of 3 October 1979](#) § 7, § 10.

¹⁶⁰ תשובת הפרלמנט הספרדי לפנייתנו באמצעות מערכת ה-ECPRD, פנייה מספר 5319, מיום 2 בפברואר 2023. ראו גם:

[Organic Law 2/1979 on The Constitutional Court, of 3 October 1979](#) § 14, § 90.

¹⁶¹ תשובת הפרלמנט הספרדי לפנייתנו באמצעות מערכת ה-ECPRD, פנייה מספר 5319, מיום 2 בפברואר 2023. ראו גם:

[Organic Law 2/1979 on The Constitutional Court, of 3 October 1979](#) § 90.

¹⁶² [The Constitution of the Republic of Poland](#), §188.

¹⁶³ [Ibid](#), §.194

החוק בפולין קובע שבעתירות בעניין התאמתם של חוקים לחוקה יישב בית המשפט במושב של חמישה שופטים.¹⁶⁴ נשיא בית המשפט לחוקה יקבע את הרכב השופטים בכל תיק. אין דרישה לרוב מסוים מבין השופטים בכדי לקבל החלטה בעתירה בעניין ביקורת שיפוטית.¹⁶⁵

2.21 פורטוגל

בית המשפט לחוקה בפורטוגל הינו הערכאה היחידה המוסמכת לפסול חוקים העומדים בסתירה לחוקה (במקרים אלה יכריז בית המשפט כי הוראת חוק אינה חוקתית, כאשר משמעות הדבר היא כי ההוראה תפסיק להיות תקפה).¹⁶⁶ בתי המשפט הרגילים מעורבים אף הם בביקורת שיפוטית, שכן לכל בית משפט יש סמכות שלא ליישם נורמות בלתי חוקתיות, ואולם בית המשפט לחוקה משמש כערכאת ערעור בעניינים אלה.¹⁶⁷

בית המשפט לחוקה מקיים ביקורת שיפוטית קונקרטיה לפניית מי מהצדדים להליך המשפטי, אשר טוען לאי חוקתיות של הוראת חוק, או לפי פניית משרד התובע הכללי.¹⁶⁸ כמו כן, בית המשפט לחוקה מקיים ביקורת שיפוטית מופשטת (אבסטרקטית) על חוקתיות של חוקים, לפי פניית אחד מהגורמים הבאים: נשיא הרפובליקה, יושב ראש הפרלמנט (נשיא אסיפת הרפובליקה), ראש הממשלה, נציב תלונות הציבור (The Ombudsman), היועץ המשפטי לממשלה או עשירית מחברי הפרלמנט.¹⁶⁹ ככלל, הכרזה בדבר אי חוקתיות של הוראת חוק תהיה בעלת תוקף מיידי.¹⁷⁰

בבית המשפט לחוקה מכהנים 13 שופטים. בית המשפט מחולק לשלוש לשכות (chambers), ללא התמחות ספציפית, שבכל אחת מהן יושב הנשיא או סגן נשיא וכן ארבעה שופטים נוספים, לפי חלוקה של בית המשפט בתחילת כל שנת משפט. בית המשפט לחוקה דן בישיבות מליאה של כל שופטי בית המשפט (plenary sessions) או בישיבות לשכה, בהתאם לאופי הנושא הנדון. ערעורים בנוגע לביקורת שיפוטית קונקרטיה נדונים בישיבות לשכה, אלא אם כן נשיא בית המשפט קבע אחרת (כאשר הדבר נחוץ על מנת למנוע פסיקה סותרת או כאשר אופי הנושא הנדון מצדיק זאת). יתר העניינים נדונים ככלל בישיבות מליאה של כל שופטי בית המשפט.¹⁷¹

¹⁶⁴ [Act on the Organisation and Procedure before the Constitutional Tribunal](#) (In Polish), §37; Austrian Parliament, [Parliaments and Constitutional Courts: A Comparative Report through the Lens of Parliamentary Practice](#), December 2022, pp. 152-154.

יש לציין, כי כאשר בית המשפט לחוקה נדרש לבחון את התאמתה של הצעת חוק לחוקה, לפני שהסתיים הליך החקיקה, הוא יידרש לשבת בהרכב מלא (כך לפי תשובת ה"סיים" (SEJM - הבית התחתון של הפרלמנט הפולני), מיום 26 בינואר 2023).

¹⁶⁵ תשובת הסנאט (הבית העליון) הפולני לפנייתנו באמצעות מערכת ה-ECPRD, פנייה מספר 5319, מיום 25 בינואר 2023.

¹⁶⁶ [Constitution of the Portuguese Republic § 223](#); Portuguese Constitutional Court, [Nature and Constitutional Status of the Constitutional Court](#), no date, accessed: February 6th 2023.

¹⁶⁷ Austrian Parliament, [Parliaments and Constitutional Courts: A Comparative Report through the Lens of Parliamentary Practice](#), December 2022, p.50.

¹⁶⁸ [Constitution of the Portuguese Republic § 280](#).

¹⁶⁹ Ibid, [§ 281](#).

¹⁷⁰ Ibid, [§ 282](#).

¹⁷¹ Portuguese Constitutional Court, [How the Court Works](#), no date, accessed: February 7th 2023.

ישיבות בית המשפט מתקיימות רק אם רוב השופטים נוכחים.¹⁷² החלטות בית המשפט לחוקה (על נימוקיהן) מתקבלות ברוב קולות של השופטים הנוכחים¹⁷³ ואין דרישה לרוב מיוחד בכדי לערוך ביקורת שיפוטית על חוק. במקרה של שיוויון קולות, קולו של נשיא בית המשפט לחוקה מכריע.¹⁷⁴

2.22 פינלנד

הערכאות השיפוטיות העליונות בפינלנד הן בית המשפט העליון (Supreme Court) ובית המשפט המנהלי העליון (Supreme Administrative Court).¹⁷⁵ הסמכות לערוך ביקורת שיפוטית בפינלנד נתונה לכל בתי המשפט במדינה.¹⁷⁶ אם נמצא כי הוראת חוק עומדת בסתירה להוראות החוקה, מוסמך בית המשפט לא ליישם את הוראת החוק במקרה הקונקרטי בו הוא דן, אולם אין לאף בית משפט במדינה סמכות לפסול חקיקה של הפרלמנט.¹⁷⁷

בפינלנד, החלק המרכזי של הביקורת השיפוטית נעשה על-ידי הפרלמנט, בצורה של ביקורת על התאמתה של הצעת חוק להוראות החוקה בשלב מוקדם של הליך החקיקה (ex-ante). ביקורת מקדימה זו נעשית בדרך כלל על-ידי ועדת החוקה של הפרלמנט, אך היא יכולה להיעשות גם על-ידי בתי המשפט לבקשת הפרלמנט.¹⁷⁸ חרף העובדה שבתי המשפט בפינלנד אינם מוסמכים לפסול חקיקה של הפרלמנט, קיים מנגנון התגברות המאפשר לשריין חקיקה הפוגעת בחלק מן הזכויות המעוגנות בחוקה, אם המנגנון אושר בהתאם לפרוצדורה הזו של תיקון החוקה.¹⁷⁹

לצד זאת, החוקה קובעת כי יכולה להתקיים ביקורת שיפוטית בדיעבד (ex-post) במקרה ספציפי שנידון בבית המשפט. אם יישום של חוק יביא לסתירה ברורה ומפורשת (evident conflict) עם החוקה, על בית המשפט לתת עדיפות להוראה בחוקה. ביקורת שיפוטית כאמור תופעל רק במקרים שבהם מתעוררת בעיה חוקתית ביישום חוק מסוים במקרה שנידון בבית המשפט ורק כאשר לא ניתן לתת לחוק פרשנות שמתיישבת עם הוראות החוקה.¹⁸⁰

לפי החוק, בכל אחד מבתי המשפט העליונים של פינלנד מכהנים לא פחות מ-16 שופטים.¹⁸¹ ככלל, בתי המשפט העליונים ישבו במושב של חמישה שופטים, אולם במקרים מסוימים הם יוכלו להתכנס גם בהרכב של שניים או שלושה

¹⁷² תשובת הפרלמנט הפורטוגלי לפנייתנו באמצעות מערכת ה-ECPRD, פנייה מספר 5319, מיום 26 בינואר 2023. ראו גם: Portuguese Constitutional Court, [How the Court Works](#), no date, accessed: February 7th 2023.

¹⁷³ Ibid.

¹⁷⁴ Ibid.

¹⁷⁵ [Constitution of Finland](#), Chapter 9.

ראו גם באתר בית המשפט העליון של פינלנד: [Functions of the Supreme Court](#), תאריך כניסה 7 בפברואר 2023.

ההבדלים בין סמכויותיהם של בתי המשפט העליונים דומים בעיקרם לאלו של בתי המשפט העליונים בשוודיה, ראו הערת שוליים 215.

¹⁷⁶ [Constitution of Finland](#), §106.

¹⁷⁷ יניב רוזנאי, [ביקורת חוקתית – התפתחות, דגמים והצעה לעיגון הביקורת השיפוטית בישראל](#), המכון הישראלי לדמוקרטיה, מחקר מדיניות 154, 2021, עמ' 65-66. וכן: שי-ניצן כהן, שמעון נטף ואביעד בקשי, [בחירת שופטים לבתי משפט חוקתיים – מחקר השוואתי](#), פורום קהלת 55, 2019, עמ' 45-46.

¹⁷⁸ הלל סומר, [תרופת פלא או גלולת רעל? עיון חוזר במנגנון ההתגברות, חוקים יב](#), 2018, עמ' 77-79. וכן: יניב רוזנאי, [חוקי היסוד בדבר זכויות האדם בכנסת: נאה דורש ונאה מקיים, משפט ואדם – משפט ועסקים יד](#), תשע"ב, 2012, עמ' 229-230.

¹⁷⁹ הלל סומר, שם. וכן: דינה צדוק ואביטל מגן, [מנגנון ההתגברות](#), מרכז המחקר והמידע של הכנסת, 16 בפברואר 2023, עמ' 7-11.

¹⁸⁰ Juha Lavapuro, Tuomas Ojanen, Martin Scheinin, [Rights-based Constitutionalism in Finland and the Development of Pluralist Constitutional Review](#), *International Journal of Constitutional Law* 9(2), April 2011, pp. 505-531, part 2.2.3.

¹⁸¹ [Act on The Supreme Court](#) (665/2005, in Finnish), §10; [Supreme Administrative Court Act](#) (1265/2006), §10.

שופטים.¹⁸² נשיא בית המשפט העליון רשאי להחליט שבתיק מסוים ידון בית המשפט בהרכבו המלא, או בהרכב מורחב שמונה 11 שופטים. החלטות בית המשפט מתקבלות ברוב רגיל.¹⁸³

2.23 צ'כיה

לבית המשפט לחוקה של צ'כיה סמכות בלעדית לערוך ביקורת שיפוטית ולפסול חוקים העומדים בסתירה לחוקה או להסדר חוקתי אחר.¹⁸⁴

בית המשפט לחוקה עורך ביקורת שיפוטית מופשטת (אבסטרקטית) או קונקרטיית. הגורמים הרשאים לפנות אל בית המשפט לחוקה לבחינת שאלת החוקתיות של חוק הם 41 (מתוך 200) חברי הבית התחתון של הפרלמנט (בית הנבחרים), 17 (מתוך 81) חברי הבית העליון של הפרלמנט (הסנאט), נשיא הרפובליקה, הערכאות השיפוטיות השונות (לרבות בית המשפט לחוקה עצמו), ומי שטוען להפרת זכויותיו החוקתיות.¹⁸⁵

בבית המשפט לחוקה מכהנים 15 שופטים.¹⁸⁶ דינויו נערכים באסיפות מליאה (בקוורום מינימלי של 10 שופטים)¹⁸⁷ או באחד מארבעה פאנלים (שבכל אחד מהם יושבים שלושה שופטים)¹⁸⁸. ככלל, החלטות בית המשפט מתקבלות ברוב רגיל. חריג לכך הוא החלטה בנוגע לפסילת חוק, אז נדרש רוב מיוחס של 9 שופטים מתוך 15 שופטי אסיפת המליאה.¹⁸⁹ להחלטה תצורף גם דעת המיעוט, אם ישנה.¹⁹⁰

2.24 צרפת

המועצה החוקתית (The Constitutional Council) מתפקדת כבית משפט לחוקה והיא בעלת הסמכות הבלעדית לערוך ביקורת שיפוטית על חוקתיות חוקים.¹⁹¹ המועצה החוקתית מוסמכת לפסוק, בין היתר, בשאלת חוקתיותם של חוקים לפני פרסומם,¹⁹² הצעות חוק פרטיות לפני הגשתן למשאל עם, וחוקתיות התקנונים של הפרלמנט, לפני

בפועל, מכהנים בבתי המשפט יותר מ-16 שופטים. ראו למשל, סגל שופטי בית המשפט העליון באתר הרשמי: [Members And Staff](#), תאריך כניסה 7 בפברואר 2023.

¹⁸² [Code of Judicial Procedure](#), §9.

¹⁸³ תשובת הפרלמנט הפיני לפנייתנו באמצעות מערכת ה-ECPRD, פנייה מספר 5319, מיום 26 בינואר 2023.

¹⁸⁴ Czech Republic Constitution [§ 87](#).

כמו כן, בית המשפט לחוקה מוסמך להכריז כי אמנה בינלאומית אינה תואמת את ההסדר החוקתי. הכרזה כאמור תהווה מכשול לאשרור האמנה, עד ליישוב אי ההתאמה. ראו: [Czech Republic Constitution § 89](#).

¹⁸⁵ Czech Republic, Constitutional Court Act, 182/1993 Sb, [§ 64](#). See also: Austrian Parliament, [Parliaments and Constitutional Courts: A Comparative Report through the Lens of Parliamentary Practice](#), December 2022, p.157.

¹⁸⁶ Czech Republic Constitution [§ 84.1](#).

¹⁸⁷ Czech Republic, Constitutional Court Act, 182/1993 Sb, [§11](#).

¹⁸⁸ לנושאים בהם מוסמכים הפאנלים לדון, ראו: [Czech Republic, Constitutional Court Act, 182/1993 Sb, §15](#).

¹⁸⁹ *Ibid*, [§13](#).

וגם: תשובת הפרלמנט הצ'כי לפנייתנו באמצעות מערכת ה-ECPRD, פנייה מספר 5319, מיום 31 בינואר 2023.

ראו גם: יניב רוזנאי, [ביקורת חוקתית – התפתחות, דגמים והצעה לעיגון הביקורת השיפוטית בישראל](#), המכון הישראלי לדמוקרטיה, מחקר מדיניות 154, 2021, עמ' 137.

¹⁹⁰ Czech Republic, Constitutional Court Act, 182/1993 Sb, [§14](#).

¹⁹¹ Constitutional Council, [General Overview](#), no date, accessed: February 13th 2023.

¹⁹² *Ibid* § 61.

כניסתם לתוקף.¹⁹³ כמו כן, תיקונים חוקתיים משנת 2008,¹⁹⁴ הרחיבו את סמכות המועצה החוקתית לפסוק בנוגע לחוקתיות החוק גם לאחר כניסתו לתוקף, בהתאם למנגנון המפורט בחוקה ביחס לבקשה לבחינה מקדמית של סוגיית החוקתיות – "priority question of constitutionality". בחינה זו מתקיימת כאשר צד להליך משפטי טוען כי יש בהוראות החוק כדי לפגוע בזכויות ובחירויות המעוגנות בחוקה.¹⁹⁵ לעניין זה, ככל שהערכאה הדיונית סבורה כי מדובר בטענה מבוססת, היא תעביר את הבקשה לבית המשפט העליון המוסמך (ה- Conseil d'état או ה- Cour de Cassation), שלו למעשה תפקיד "מסנן" בתהליך הביקורת השיפוטית. אם בית המשפט העליון המוסמך סבור כי מדובר בבקשה קבילה (admissible), הוא יעבירה למועצה החוקתית שתכריע בשאלה האם הוראת החוק תואמת את החוקה. לאחר פרסום הכרעתה, העניין יוחזר לערכאה הדיונית.¹⁹⁶

הוראת חוק שהוכרזה כבלתי חוקתית לפני פרסומה, לא תפורסם ולא תחוק. הוראת חוק שהוכרזה כבלתי חוקתית לאחר פרסומה, תבוטל עם פרסום ההחלטה של המועצה החוקתית, או ממועד אחר שייקבע בהחלטה.¹⁹⁷ לא ניתן לערער על החלטות המועצה החוקתית, לרבות על החלטות בדבר פסילת חוקים שאינם חוקתיים.¹⁹⁸

המועצה החוקתית מורכבת מ-9 חברים. בנוסף לתשעת החברים כאמור, לנשיאי הרפובליקה לשעבר עומדת הזכות לשמש כחברי המועצה החוקתית מתוקף תפקידם (ex officio), למשך כל תקופת חייהם.¹⁹⁹ כיום משמש נשיא לשעבר אחד כחבר המועצה החוקתית מתוקף תפקידו.²⁰⁰ ככלל, החלטות המועצה החוקתית מתקבלות בקוורום מינימלי של 7 שופטים,²⁰¹ ברוב קולות של השופטים הנוכחים, ואין דרישה לרוב מיוחד של שופטים בכדי לערוך ביקורת שיפוטית על חוק. במקרה של שיוויון קולות, קולו של נשיא המועצה החוקתית מכריע.²⁰²

2.25 קנדה

בית המשפט העליון הפדרלי של קנדה הוא הערכאה השיפוטית הגבוהה ביותר במדינה.²⁰³ החוקה הקנדית קובעת שעל כל חוק לעלות בקנה אחד עם החוקה, שהיא המקור הנורמטיבי העליון של קנדה, ושכל חוק שנמצא כי הוא סותר

על סמך פניה של נשיא הרפובליקה, ראש הממשלה, נשיא האספה הלאומית, נשיא הסנאט, שישים חברי האספה הלאומית או שישים סנאטורים.

¹⁹³ [Constitution of 4 October 1958 § 61.](#)

¹⁹⁴ תשובת הפרלמנט הצרפתי לפנייתנו באמצעות מערכת ה-ECPRD, פנייה מספר 5319, מיום 31 בינואר 2023.

¹⁹⁵ [Constitution of 4 October 1958 § 61-1.](#)

¹⁹⁶ תשובת הפרלמנט הצרפתי לפנייתנו באמצעות מערכת ה-ECPRD, פנייה מספר 5319, מיום 31 בינואר 2023.

¹⁹⁷ Ibid [§ 62.](#)

¹⁹⁸ Ibid.

¹⁹⁹ Ibid [§ 56.](#)

²⁰⁰ Constitutional Council, [Council Organization](#), no date, accessed: February 6th 2023.

²⁰¹ Constitutional Council, [General Overview](#), no date, accessed: January 24th 2023.

²⁰² [Constitution of 4 October 1958 § 56.](#)

²⁰³ ראו באתר בית המשפט העליון של קנדה: [Role of the Court](#), תאריך כניסה 6 בפברואר 2023.

את החוקה יבוטל.²⁰⁴ כל בית משפט במדינה²⁰⁵ מוסמך לערוך ביקורת שיפוטית על חוקים, ולקבוע שהוראת חוק הסותרת את החוקה לא תחול במקרה הקונקרטי, אולם רק בית המשפט העליון רשאי לתת סעד של פסילת חוק.²⁰⁶ בקנדה קבוע מנגנון התגברות, לפיו הפרלמנט יוכל "לשריין" חוק שפוגע בחלק מזכויות היסוד שנקבעו ב-"צ'רטר הזכויות והחירויות" (Charter of Rights and Freedom) ולמנוע את פסילתו למשך חמש שנים.²⁰⁷ בבית המשפט העליון הפדרלי מכהנים תשעה שופטים (נשיא ועוד שמונה שופטים מן המניין),²⁰⁸ אשר יושבים במושב של חמישה שופטים.²⁰⁹ אין בו דרישה לקוורום מיוחד או להכרעה ברוב מיוחד בהליכים הנוגעים לפסילת חוק.²¹⁰ כשבית המשפט העליון הפדרלי קובע שחוק עומד בסתירה לחוקה ועל כן יש לבטלו, יבחן בית המשפט האם ניתן לפסול רק חלק מהחוק ולא את כולו. אם התשובה לכך חיובית, עליו לעשות כן ולהבהיר מהו החלק המסוים שנפסל.²¹¹

2.26 שוודיה

חוק היסוד בשוודיה קובע כי לבית המשפט יש סמכות לערוך ביקורת שיפוטית על חקיקה ועל הליך החקיקה.²¹² על פי חוק היסוד, כל בית משפט בשוודיה, אשר מצא כי הוראת חוק סותרת את החוקה או הוראת חוק אחרת שיש לה עדיפות, רשאי לסרב ליישם את הוראת החוק במקרה הקונקרטי המונח לפניו.²¹³ אולם, אין לאף בית משפט בשוודיה סמכות לבטל חוק או סעיף חוק. חוק היסוד גם מציין שכאשר מתבצעת ביקורת שיפוטית על חוק, יש ליתן תשומת לב מיוחדת לכך שהפרלמנט הוא המייצג הבכיר של העם.²¹⁴

²⁰⁴ [Constitution Act, 1982](#), §52(1).

²⁰⁵ יש לציין שקנדה הינה מדינה פדרלית, ולכל אחת מן הפרובינציות המרכיבות את הפדרציה יש בית משפט עליון, שלו הסמכות לפסול חוקים ברמת הפרובינציה. סקירה זו תעסוק ברמה הפדרלית של קנדה בלבד.

²⁰⁶ ראו הסבר מפורט לסעיף 52(1) של החוקה הקנדית באתר ממשלת קנדה: [Section 52\(1\) of the Constitution Act, 1982 – The supremacy clause](#), תאריך כניסה 6 בפברואר 2023.

²⁰⁷ [Constitution Act, 1982](#), §33.

להרחבה ראו: נתי פרלמן, [סעיף ההתגברות בחוקה הקנדית והכרזה על "אי-התאמה" של חוקים בבריטניה](#), הלשכה המשפטית של הכנסת, תחום חקיקה ומחקר משפטי, 2019.

²⁰⁸ Supreme Court Act, [§4\(1\)](#).

²⁰⁹ *Ibid*, [§25](#).

²¹⁰ תשובת הפרלמנט הקנדי לפנייתנו באמצעות מערכת ה-ECPRD, פנייה מספר 5319, מיום 30 בינואר 2023.

²¹¹ להרחבה על הליך הביקורת החוקתית ראו: [Section 52\(1\) of the Constitution Act, 1982 – The supremacy clause](#), תאריך כניסה 6 בפברואר 2023.

²¹² [The Instrument of Government](#), Chapter 11, §14. (חוק זה הינו אחד מארבעה חוקי יסוד המהווים את חוקת שוודיה).

²¹³ *Ibid*, Chapter 12, §10.

²¹⁴ שם; כאמור, הסעיף בחוק היסוד כולל גם ביקורת שיפוטית על חוק בהקשר של הליך החקיקה. במקרה זה יישם בית המשפט ביקורת שיפוטית רק במקרה של "טעות מובהקת", ראו דפנה בן-פורת וליאור בן-דוד, [סקירה משווה בנושא: ביקורת שיפוטית על הליך החקיקה](#), מרכז המחקר והמידע של הכנסת, 2005, עמ' 7. וכן, רוזי אטיס, [סקירה משווה בנושא: ביקורת שיפוטית על חקיקה](#), מרכז המחקר והמידע של הכנסת, 2008, עמ' 7-8.

בית המשפט העליון²¹⁵ יושב בדרך כלל במושב של חמישה שופטים ואין דרישה לרוב מיוחד לביקורת שיפוטית.²¹⁶ יצוין בנוסף, שבשוודיה פועלת "מועצת החקיקה" (Council on Legislation) שהינה גוף המורכב משופטים מכהנים מבית המשפט העליון (שניים בדרך כלל) או שופטים בדימוס, ומטרתה לייעץ לממשלה ולפרלמנט בנוגע לשאלה האם הצעת חוק סותרת את החוקה או עקרונות משפטיים.²¹⁷ עצתה של המועצה אינה מחייבת, ואף עצם ההתייעצות איתה הוא בגדר רשות ואמור להגיע ביוזמת המחוקק או הממשלה. ההנחה היא שהבחינה המקדימה של שאלות חוקתיות עשויה למנוע בעיות חוקתיות כאשר החוק מגיע לבחינה של בית המשפט.²¹⁸ התוצאה של ביקורת מקדימה מהסוג הזה (ex-ante) עשויה להיות זהירות מוגברת של השופטים בבואם לערוך ביקורת שיפוטית לאחר החקיקה,²¹⁹ בפרט לאור העובדה שבמועצה, כאמור, יושבים שני שופטים מכהנים של בית המשפט העליון. באופן מסורתי, הביקורת המקדימה של המועצה מהווה את הביקורת היותר משמעותית על חקיקה בשוודיה.²²⁰

2.27 שוויץ

בית המשפט העליון הפדרלי הוא הערכאה השיפוטית הגבוהה ביותר בשוויץ.²²¹ בשבתו כערכאת ערעור, בוחן בית המשפט העליון הפדרלי, בין היתר, טענות הנוגעות להפרת זכויות חוקתיות.²²² עם זאת, בית המשפט העליון הפדרלי אינו מוסמך לערוך ביקורת שיפוטית על חוקים פדרליים. חוקים כאמור, כמו גם הוראות המשפט בינלאומי (מתוקף האמנה האירופית לזכויות אדם (ECHR) ואמנות בינלאומיות אחרות) מחייבים את בית המשפט העליון ואת יתר הערכאות השיפוטיות.

משמעות הדבר היא כי בית המשפט העליון הפדרלי ויתר הערכאות השיפוטיות מחויבות ליישם חוקים פדרליים, גם אם אינם חוקתיים,²²³ אלא אם כן קיימת התנגשות בין חוק פדרלי לבין המשפט הבינלאומי.²²⁴ עם זאת, בית המשפט העליון הפדרלי מוסמך לערוך ביקורת שיפוטית על חוקי המחוזות האוטונומיים (cantons) ואף לבטלם.²²⁵

²¹⁵ בשוודיה ישנם שני בתי משפט עליונים – בית המשפט העליון (שהוא ערכאת הערעור העליונה בהליכים אזרחיים ופליליים) ובית המשפט המנהלי העליון (שהוא הערכאה העליונה בהליכים מנהליים). ראו גם: אביטל מגן, עדי כהן אהרונוב וישי לקס, [בחירת שופטים לבית משפט חוקתי או לבית משפט עליון](#), מרכז המחקר והמידע של הכנסת, 2023, עמ' 25.

²¹⁶ תשובת בית המשפט העליון של שוודיה לפנייתנו דרך מערכת ה-ECPRD מיום 27 בינואר 2023.

²¹⁷ ראו באתר הרשמי של מועצת החקיקה: [Council on Legislation \(Lagrådet\)](#), תאריך כניסה 1 בפברואר 2023.

²¹⁸ מתוך תשובת הפרלמנט השוודי לפנייתנו באמצעות מערכת ה-ECPRD, פנייה מספר 5319, מיום 30 בינואר 2023.

²¹⁹ Hans-Heinrich Vogel, [Constitutional Review and Democracy – Constitutional Courts and the Legislative Process](#), European Commission for Democracy Thorough Law, 2003, p.5.

²²⁰ תשובת הפרלמנט השוודי, שם.

²²¹ [The Swiss Federal Constitution §188](#).

²²² Swiss Federal Supreme Court, [The Paths to the Swiss Federal Supreme Court - An Overview of Switzerland's Judicial System](#) (2019), p.16.

²²³ תשובת הפרלמנט השווייצרי לפנייתנו באמצעות מערכת ה-ECPRD, פנייה מספר 5319, מיום 24 בינואר 2023.

²²⁴ The Federal Assembly – The Swiss Parliament, [Federal Constitution](#), no date, accessed: February 8th 2023.

²²⁵ Austrian Parliament, [Parliaments and Constitutional Courts: A Comparative Report through the Lens of Parliamentary Practice](#), December 2022, p. 52.

3. טבלה מסכמת

טבלה זו מסכמת ומציגה בקצרה ובתמציתיות את תוכן הסקירה עד כה. המידע המלא על כל מדינה נמצא בפרק אודותיה לעיל.

מדינה	סמכות לפסול חוק / ביקורת שיפוטית אחרת	הערכאה העליונה המוסמכת	מספר השופטים בערכאה העליונה המוסמכת	דרישה מיוחדת למותב בדיון בביקורת שיפוטית	דרישה לרוב מיוחד לשם פסילה או ביקורת שיפוטית אחרת	הערות
אוסטריה	פסילה	בית המשפט לחוקה	14 (קבועים)	אין	אין, רוב רגיל	בפרקטיקה, כל שופטי בית המשפט ישבו במותב בהליך ביקורת שיפוטית על חוק.
אוסטרליה	פסילה	בית המשפט העליון*	7	יש; כלל השופטים	אין, רוב רגיל	*סמכות לביקורת שיפוטית (משתנה) נתונה לכל בתי המשפט.
איטליה	פסילה	בית המשפט לחוקה	15	אין	אין, רוב רגיל	
אירלנד	פסילה	בית המשפט העליון*	12	יש; חמישה לפחות	אין, רוב רגיל	*גם לבית המשפט הגבוה ולבית המשפט לערעורים יש סמכות לפסול.
אסטוניה	פסילה	בית המשפט העליון	19	יש; חמישה*	אין, רוב רגיל	*ניתן להרחיב למותב של 11 שופטים.
ארצות הברית	פסילה	בית המשפט העליון*	9	אין**	אין, רוב רגיל	*יש סמכות פסילה לכל ערכאה. **תמיד הרכב מלא.
בלגיה	פסילה	בית המשפט לחוקה	12	אין	אין, רוב רגיל	
בריטניה	הכרזת "אי-התאמה"	בית המשפט העליון	12	אין*	לא ידוע	*בית המשפט ישקול הרחבת המותב במקרים מסוימים (למשל, עניין בעל חשיבות ציבורית גבוהה).
גרמניה	פסילה	בית המשפט לחוקה	16	אין*	אין, רוב רגיל	*ככלל, דיונים בסנאט המוסמך (8 שופטים), ובמקרה של סטייה אפשרית מהלכה – בפני המליאה.
דנמרק	אין סמכות רשמית*	בית המשפט העליון	18	אין	אין, רוב רגיל	*אין סמכות בחוקה או בחוק, אך הוכרה בפסיקה ונעשה בה שימוש פעם אחת בלבד לפסילת חוק (ב-1999).

מדינה	סמכות לפסול חוק / ביקורת שיפוטית אחרת	הערכאה העליונה המוסמכת	מספר השופטים בערכאה העליונה המוסמכת	דרישה מיוחדת למותב בדיון בביקורת שיפוטית	דרישה לרוב מיוחד לשם פסילה או ביקורת שיפוטית אחרת	הערות
הולנד	אין*					*יש בחינת חקיקה לאור נורמות של משפט בינלאומי.
הונגריה	פסילה	בית המשפט לחוקה	15	יש; כלל השופטים*	אין, רוב רגיל	*נדרש קוורום מינימלי של 2/3 מהשופטים.
יוון	פסילה	בית המשפט העליון המיוחד	11	יש; למותב נוספים שני פרופסורים למשפטים	לא ידוע	
לטביה	פסילה	בית המשפט לחוקה	7	יש; כלל השופטים	אין	
ליטא	פסילה	בית המשפט לחוקה	9	אין*	אין**	*ככלל, נדרש קוורום מינימלי של 2/3 מהשופטים. **ככלל, נדרש רוב מבין כלל שופטי בית המשפט (5 שופטים).
נורווגיה	פסילה	בית המשפט העליון*	20 (בפועל)	אין**	אין, רוב רגיל	*יש סמכות גם לשאר בתי המשפט בתחולה במקרים קונקרטיים. **ככלל, 5 שופטים, אך בתיקים חשובים הנוגעים לביקורת שיפוטית, השופטים יכולים להרחיב ל-11 שופטים ובמקרים חריגים במיוחד - להרכב מלא.
ניו-זילנד	הכרזת "אי-התאמה"	בית המשפט העליון*	5	אין**	לא ידוע	*הסמכות נתונה גם לבית המשפט הגבוה ולבית המשפט לערעורים. **תמיד הרכב מלא.
סלובקיה	פסילה	בית המשפט לחוקה	13	יש; כלל השופטים	אין, רוב רגיל	

מדינה	סמכות לפסול חוק / ביקורת שיפוטית אחרת	הערכאה העליונה המוסמכת	מספר השופטים בערכאה העליונה המוסמכת	דרישה מיוחדת למותב בדיון בביקורת שיפוטית	דרישה לרוב מיוחד לשם פסילה או ביקורת שיפוטית אחרת	הערות
ספרד	פסילה	בית המשפט לחוקה	12	אין*	אין, רוב רגיל	*ככלל, עתירות לביקורת שיפוטית נדונות בישיבות מליאה של כלל השופטים.
פולין	פסילה	בית המשפט לחוקה	15	יש; חמישה שופטים	אין, רוב רגיל	
פורטוגל	פסילה*	בית המשפט לחוקה	13	אין**	אין, רוב רגיל	*לשאר הערכאות יש סמכות לא ליישם נורמות בלתי חוקתיות במקרה קונקרטי. **ככלל, ערעורים בנוגע לביקורת שיפוטית קונקרטית נדונים בישיבות לשכה של 5 שופטים, אלא אם נשיא בית המשפט קבע אחרת.
פינלנד	"אי-יישום" של החוק במקרה מסוים	בית משפט עליון*	16 לפחות	אין	אין, רוב רגיל	*הסמכות נתונה לכל ערכאה.
צ'כיה	פסילה	בית המשפט לחוקה	15	אין*	כן, רוב של 9 שופטים מתוך 15	*ככלל, בית המשפט מתכנס בקוורום של לפחות 2/3 מכלל השופטים.
צרפת	פסילה	המועצה החוקתית	9 וכן נשיאים-לשעבר מתוקף תפקידם	אין	אין, רוב רגיל	
קנדה	פסילה	בית המשפט העליון*	9	אין	אין, רוב רגיל	*ערכאות נמוכות רשאיות שלא ליישם חוק לא-חוקתי במקרה קונקרטי.
שוודיה	"אי-יישום" של החוק במקרה מסוים	בית משפט עליון*	16	אין	אין, רוב רגיל	*הסמכות נתונה לכל ערכאה.
שוויץ	אין*					*אין ביקורת שיפוטית על חוקים פדרליים, אך לבית המשפט העליון סמכות לבטל חוקים של הקנטונים.